

บทที่ 7

ปรัชญา 2 สายของมหายาน

มหายานแม้จะมีหลายนิกายก็จริง แต่เมื่อกล่าวทางด้านปรัชญาแล้วก็มี 2 สายใหญ่
คือ

1. สายศูนยตวาท
2. สายอัสติวาท

ศูนยตวาท มีทรรศนะว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของสูญ หรือสภาพว่างเปล่า (สุรวม ศูนยม) ทั้งโลกียธรรม และ โลกุตตรธรรม เมื่อว่าโดยสภาพปรมาตม์แล้วเป็นของสูญ เมื่อว่าโดยสมมติบัญญัติของโลกก็มีนั่นมีนี่ เป็นนั่นเป็นนี่ ท่านนาคารชุนเป็นผู้ประกาศปรัชญาสายนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าปรัชญา **มาชยมิก** (ท่ามกลางระหว่างความมีอยู่อย่างเด็ดขาด และไม่มีอยู่อย่างเด็ดขาด คือไม่ยืนยันว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่จริงหรือไม่มีอยู่จริง)

อัสติวาท แบ่งเป็น 2 สาย คือ

ก. สายจิตตภูตตตตา มีทรรศนะว่าโลกมีมูลการณ (The first cause) คือจิตสากลแผ่ครอบงำอยู่ทั่วไป และมีอยู่ในสรรพสัตว์เรียกว่า พุทธภาวะบ้าง ธรรมกายบ้าง ตถาคตคัพพะบ้าง จิตสากลของปรัชญาสายนี้ มีลักษณะเหมือนพระเจ้า (God) ของศาสนาที่ถือว่าพระเจ้าสร้างโลก ยอมรับศูนยตาเหมือนกัน แต่เฉพาะสิ่งที่มีใช้จิตสากล จิตสากลจะต้องดำรงอยู่เป็นนิรันดร

ข. วิชญาณวาท ไม่ยอมรับจิตสากลของจิตตภูตตตตา และไม่ยอมรับว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของสูญของศูนยตวาท แต่เห็นว่าจิตเกิดดับ โดยสภาพ, แต่มีสันตติ (continuity) กอยเชื่อมโยงอยู่ ปรากฎการณ์ทั้งหลายเป็นภาพสะท้อนของจิตหรืออาลยวิญญาน จิตหรืออาลยวิญญาน เป็นสิ่งที่มีอยู่ และเป็นสิ่งเดียวที่แท้จริง ส่วนสิ่งภายนอกต่าง ๆ ที่มนุษย์รับรู้ด้วยอายตนะ นั้นเป็นเพียง ideas in the mind สิ่งภายนอกเหล่านั้นไม่จริงเลย

ปรัชญามาชยมิก⁴¹ หรือสูญญวาท

บ่อเกิดแห่งปรัชญาสูญญวาท

กล่าวกันว่า ท่านผู้ตั้งนิกายมาชยมิก คือท่านนาคารชุน มหาเถรจารย์ ท่านเกิดใน
วาระพระภุมณี ชาวเมืองวิชรพ์ ทางอินเดียใต้ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 7 ท่านอัสวไมสะเถระ
ก็เป็นผู้หนึ่งเหมือนกันที่เป็นผู้บุกเบิกปรัชญาสายนี้

ท่านนาคารชุนนิยมอธิบายพระพุทธพจน์ด้วยระบบวิภาษวิธี⁴² (Dialectical method) ก่อให้เกิดความตื่นเต้นแก่นักปราชญ์ในวงการพุทธศาสนาเวลานั้นเป็นอันมาก ท่านสิ้นชีวิตในปัจฉิมวัย ณ มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ที่เมืองอมราวดี แคว้นอันตรประเทศ

ท่านนาคารชุนได้รวบรวมพระสูตรสำคัญ ๆ ทางฝ่ายมหายานไว้หลายสูตร เช่น ปรัชญา-ปารมิตาสูต, สัทธรรมปุณฑริกสูตร, คัมภวายุหสูตร, อวตังสกสูตร, วิมลเกียรติคุณเทศสูตร และสุรางคสมาธิสูตร ฯ

ในยุคของท่านนาคารชุนนั้น มหายานในอินเดียมี 2 สาย คือ สายอินเดียภาคเหนือ กับสายภาคใต้ ทางอินเดียเหนือนับถือพระพุทธเจ้า กับพระโพธิสัตว์ ส่วนทางอินเดียใต้สร้างลัทธิปรัชญาขึ้น ชื่อ **ปรัชญาปารมิตาสูต** เป็นหลักสำคัญ

มหาปรัชญาปารมิตาสูตซึ่งถือว่าเป็นบ่อเกิดของปรัชญาสุญญวาทนั้นมีสาระสำคัญตามนัยแห่งคัมภีร์ ปรัชญาปารมิตาหุทัย ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขากิษคภูฏพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ทรงเข้าสมาธิ ชื่อคัมภีรารสัมโพธิ สมัยเดียวกันนั้นแล พระอโกลิเตศวรโพธิสัตว์ได้ประ-พฤตจริยาในปรัชญาปารมิตาอันลึกซึ้ง ก็ได้พิจารณาขั้นที่ 5 โดยสภาพเป็นของสูญ ลำดับนั้นพระสารีบุตร ได้กล่าวกับพระโพธิสัตว์อโกลิเตศวรว่า ผู้ใดประพฤตจริยาในปรัชญาปารมิตาอันลึกซึ้งพึงพิจารณาอย่างไร? พระโพธิสัตว์จึงบอกพระสารีบุตรว่า พึงพิจารณาเบญจขันธ์ว่าเป็นของสูญโดยสภาพ ธรรมทั้งปวงมีความสูญเป็นลักษณะไม่เกิด ไม่ดับ ไม่มีหม่อมอง ไม่พองแฉ่ว ไม่หย่อน ไม่เต็ม ในความสูญ จึงไม่มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ไม่มีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณฐัพพะ ธรรมารมณ์, ไม่มีจักขุธาตุ.....ไม่มีวิญญูณธาตุ ไม่มีวิชา อวิชา ทั้งไม่มีความสิ้นไปแห่งวิชา อวิชาไม่มีความแก่ ความตาย หรือความสิ้นไปแห่งความแก่ความตาย, ไม่มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค, ไม่มีการบรรลุ หรือการไม่บรรลุ พระพุทธเจ้าในกาลทั้ง 3 ทรงดำเนินตามปรัชญาปารมิตาอันลึกซึ้งนี้ล่วงพ้นอุปสรรคทุกประการ

นี่คือพระสูตรซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งปรัชญาสุญญวาท ถือเอาใจความสำคัญว่า เมื่อขั้นที่ 5 เป็นของสูญแล้วทุกอย่างซึ่งอาศัยขั้นที่ 5 เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป จึงพลอยเป็นของสูญไปด้วยอุปมาเหมือนกิ่งฟ้าไม่มีแล้ว สิ่งที่แขวนอยู่กับกิ่งฟ้าจะมีได้อย่างไร หรือเหมือนเมื่อเขากระต่ายไม่มีแล้ว การที่กล่าวว่ามีผู้ใดผู้หนึ่งถูกกระต่ายขวิดถึงตายจะเป็นไปได้ได้อย่างไร

โลกทรรศน์ของปรัชญาสุญญวาท

เกี่ยวกับโลกที่ปรากฏ (phenominal world) แก่เรา ทรรศนะทางปรัชญามีหลายลัทธิด้วยกัน เช่น

1. ถือว่าโลกเกิดขึ้นเอง

2. ถือว่าสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น
3. ถือว่าทั้งเกิดขึ้นเองและสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น
4. เกิดขึ้นลอย ๆ ไม่มีเหตุปัจจัย

ท่านนาคคารชุนค้านหมดทั้ง 4 ประการ **ข้อหนึ่ง** ท่านค้านว่า ถ้าถือว่าโลกนี้มีอยู่จริง เป็นจริงตามสภาพธรรมดาแล้ว (เป็นสัจ หรือ real) จะเรียกว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะธรรมดา สิ่งที่มีอยู่เองไม่จำเป็นต้องมีการเกิดขึ้น คำว่าเกิดขึ้นต้องใช้กับสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อนภายหลัง มีขึ้นจึงเรียกว่าเกิดขึ้น

ข้อสอง ท่านนาคคารชุนค้านว่า เพราะการเปรียบเทียบจึงมีเรา มีเขา มีสิ่งนี้และสิ่งอื่น ความจริงสิ่งอื่นก็คือตัวเอชนั่นเอง บุรุษที่ 1 สองคนเมื่อพบกันจึงมีคำว่า “ฉันและท่าน” ขึ้น เมื่อตัวของตัวเองทำให้ตัวเองเกิดขึ้นไม่ได้แล้ว สิ่งอื่น (ซึ่งก็คือตัวเองอีกปริยายหนึ่ง) จะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร

ข้อสาม ทิว่ทั้งเกิดขึ้นเองและสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้นนั้น ท่านนาคคารชุนแย้งว่า เปรียบเหมือนคนตาบอดคนเดียวมองไม่เห็นอะไรแล้ว จะเพิ่มคนตาบอดขึ้นอีกสักกี่คนก็คงมองไม่เห็นอะไรอยู่นั่นเอง

ข้อสี่ ทิว่เกิดขึ้นโดยไร้เหตุ เกิดขึ้นลอย ๆ นั้น ท่านนาคคารชุนแย้งว่าเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ ทุกสิ่งย่อมมีเหตุเป็นแดนเกิด แต่เมื่อว่าโดยความเป็นจริงแล้ว สิ่งทั้งปวงไม่มีอะไรอุบัติขึ้นเลย โลกที่ปรากฏแก่เราเหมือนเมืองปีศาจ เมืองมายา เหมือนความฝัน เหมือนหยับแดด โลกจึงไม่เป็นทั้งสัจ (real) และอสัจ (Unreal) มีหรือไม่มีเป็นเพียงเครื่องเปรียบเทียบเท่านั้นเอง

เมื่อปฏิเสธทฤษฎีทั้ง 4 นี้แล้ว ท่านนาคคารชุน จึงแถลงทฤษฎีเกี่ยวกับโลกว่า โลกเป็นปฏิจางสมุปป็นนธรรม⁴³ เป็นปฏิจางสมุปบาท คืออาศัยกันเกิดขึ้น ไม่มีสวลักษณะ⁴⁴ (สวลักษณะ คือมีอยู่โดยตัวเอง) เพราะฉะนั้นโลกจึงเป็นสุญญตา⁴⁵ สุญญตากับปฏิจางสมุปบาท เป็นอันเดียวกัน สุญญตาหรือปฏิจางสมุปบาทก็เป็นอันเดียวกันอีก กับมัจฉิมมาปฏิบัติ คือทางสายกลางไม่เอียงไปทางใดทางหนึ่ง เข้ากลางระหว่างอดีตตา (ความเห็นว่ามีอยู่จริง) และนัตติตตา (ความเห็นว่ามีอยู่เลย) คุณลักษณะของสิ่งทั้งหลายมีอยู่โดยการเปรียบเทียบ เช่น สูง ต่ำ ดำ ขาว ยาว สั้น เป็นต้น ปราศจากการเปรียบเทียบแล้วยาวสั้นเป็นต้นแล้วก็หาไม่มี สิ่งทั้งปวงจึงไม่มีสวลักษณะ ความไม่มีสวลักษณะของสิ่งทั้งปวงนั่นเองคือสุญญตา

โลกกับนิพพาน เมื่อว่าโดยปรมาตตโวรหารแล้วเป็นสุญญตาทำกัน เป็นมายาเหมือนกัน เมื่อโลกเป็นมายา ความดับแห่งโลก (คือนิพพาน) ก็ต้องเป็นมายาเหมือนกัน โดยเนื้อแท้แล้วไม่มีอะไรดับ โลกกับนิพพาน⁴⁶ ไม่ใช่เป็นหนึ่งและไม่ใช่เป็นสอง ไม่ใช่เป็นอันเดียวกัน และไม่ใช่แยกจากกัน เพียงแต่นิพพานพ้นจากความมีและความไม่มี

ต่อข้อโต้แย้งที่ว่า การที่ฝ่ายสุญญาทปฏิบัติเสขสวลักษณะของสรรพธรรมนั้น มีพระ-
พุทธพจน์อ้างอิงบ้างหรือไม่นั้น ท่านนาคารชุนได้ยกพระพุทธภาษิตในสังยุตตนิกายมาอ้างว่า
รูปเหมือนฟองน้ำ⁴⁷ เวทนา เหมือนต่อมน้ำ สัญญา เหมือนพยับแดด สังขาร เหมือนต้นกล้วย
วิญญาณ เหมือนนักเล่นกล แสดงให้เห็นว่า เบญจขันธ์เป็นมายาธรรม เมื่อเป็นดังนี้ก็มีแต่
มายาเป็นทุกซ์ ไม่มีใครมีกิเลส หรือพันกิเลส ไม่มีอะไรเกิด หรือดับเลย

เพื่อป้องกันวาทะที่ว่า ธรรมเช่นนี้เป็นนัตถิกทฤษฎี⁴⁸ เป็นอุจเฉททฤษฎี ทำลาย
กุศลธรรมทั้งปวง พระพุทธองค์ทรงสอนให้บุคคลเจริญมรรคไปทำไม เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างว่าง
เปล่าเป็นมายาเช่นนี้ ท่านนาคารชุนกล่าวว่า วาทะ ของเรามี 2 นัย คือ โดยโลกิยนัย เรากล่าวว่า
ธรรมทั้งปวง หรือสิ่งทั้งปวงมีอยู่อย่างมายาเหมือนความฝัน แต่เมื่อว่าโดยปรมัตถนัยแล้วสิ่งทั้ง
ปวงเป็นสุญญตา

ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยท้วงติงว่า เมื่อสิ่งทั้งปวงเป็นมายาแล้ว บุญบาปจะมีได้อย่างไร⁴⁹ ก็
ล้วนแต่เป็นมายา และเหมือนฝันไปทั้งนั้นละซี ท่านนาคารชุนตอบว่า ถ้าสิ่งทั้งปวงมีสวลักษณะ
แล้ว คนชั่วก็ต้องชั่วอยู่ตลอดไป กลับตัวไม่ได้ คนดีก็ต้องดีตลอดไปไม่กลับเป็นชั่ว เพราะสิ่งใด
มีสวลักษณะ สิ่งนั้นไม่เปลี่ยนแปลง มีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่อาศัยสิ่งอื่น เพราะไม่มีสวลักษณะ
คนดีจึงกลายเป็นคนชั่วได้ และคนชั่วยกกลับตัวเป็นคนดีได้ เพราะฉะนั้น บุญบาป ดีชั่ว เกิดขึ้น
ด้วยเหตุปัจจัย และดับไปเมื่อสิ้นเหตุปัจจัย ไม่ได้มีอยู่โดยตัวมันเอง จึงเป็นอนัตตา เป็น
สุญญตา

ท่านนาคารชุนมีข้อแม้ไว้ว่า บุคคลผู้มีธรรมชนะในสุญญตานิ จะต้องมึศีลและสมาธิ⁵⁰
เป็นพื้นฐาน ปราศจากศีลและสมาธิเสียแล้ว ธรรมชนะในสุญญตาของเขา่อมเป็นมิจฉาทฤษฎี

ในหนังสือมารชยมิกศาสตร์¹ ซึ่งเป็นงานที่มีชื่อเสียงมากของท่านนาคารชุนนั้น,
ท่านได้แสดงปรัชญาของนิกายมารชยมิกไว้ด้วยความชำนาญ และความเป็นปราชญ์ทางวิชาวิธี
(Dialectical) อย่างใหญ่หลวง

กล่าวโดยทั่วไป นักปรัชญาที่มีชาวพุทธในอินเดีย มีความเข้าใจในปรัชญาสุญญาท
ว่า หมายถึงจักรวาลทั้งสิ้นว่างเปล่าจากความเป็นจริง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสุญญตา ทั้งผู้รู้⁵¹
ทั้งสิ่งที่ถูกรู้ ทั้งความรู้ เป็นสิ่งพึ่งพาอาศัยกันไม่ดำรงอยู่อย่างอิสระ ดังนั้น ความจริงของอัน
หนึ่งจึงขึ้นอยู่กับอีกอย่างหนึ่ง ถ้าอย่างหนึ่งผิด อย่างอื่นก็ต้องผิดด้วยเหมือนกัน (หมายถึง
ความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้รู้, สิ่งที่ถูกรู้ และความรู้) ตัวอย่างเช่น เมื่อเราเห็นเชือกเป็นงู สิ่งที่ถูก
เห็นคืองูนั้นผิดโดยสิ้นเชิง ดังนั้น จิตหรือ Subject ซึ่งรู้สิ่งนั้นกลับเป็นผิด ความรู้จึงพลอยผิด

(1) An Introduction to Indian Philosophy by Satischandra Chatterjee, P. 143

ไปด้วย จึงพอสรุปได้ว่า สิ่งที่เรารับรู้ทั้งปวงทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งการรับรู้และใจที่เข้าไปรู้ จึงเป็นมายาเหมือนสิ่งที่ฝันเห็น ดังนั้น จึงไม่มีอะไรจริงเลย ทั้งจิตและมีใจจิต จักรวาลทั้งสี่จึงเป็นสูญญตา หรือว่างเปล่าจากความเป็นจริง

จากข้อวิพากษ์ดังกล่าวมา จะเห็นได้ว่า ตามทรรศนะของปรัชญามาชยิกนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างไม่จริง. ทรรศนะนี้ จึงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งในอินเดียและในยุโรปว่า เป็น อูจเฉทวาท หรือสูญญวาท. ความจริง คำว่า สูญญะ ที่นิกายมาชยิกใช้นั้น โดยทั่วไปหมายถึงความไม่มีอะไรหรือความว่างเปล่า ดังนั้น มาชยิกจึงต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับความเข้าใจอันนี้ (ถ้าจะมีใครเข้าใจผิดไปจากที่มาชยิกต้องการให้เข้าใจ)

แต่เมื่อเราศึกษาปรัชญาสายนี้อย่างใกล้ชิดแล้ว เราจะเห็นได้อย่างแจ่มแจ้งว่าทรรศนะของมาชยิกนั้นไม่ได้เป็นอูจเฉทวาทจริง ๆ เลย. เพราะที่มาชยิก⁵² มิได้ปฏิเสธความจริงทั้งหมด เพียงแต่ปฏิเสธโลกแห่งปรากฏการณ์ที่เรารับรู้เท่านั้น. เบื้องหลังโลกแห่งปรากฏการณ์นี้ มีความจริงอยู่ซึ่งอธิบายไม่ได้ด้วยลักษณะใด ๆ เท่าที่เราพอรับรู้ได้. ไม่ว่าจะเป็นจิตหรือมีใจจิต. ดังนั้น จึงเรียกว่าสูญญตา. แต่มันก็เป็นเพียงความจริงที่สูงสุดในด้านปฏิเสธเท่านั้น กล่าวคือ เป็นเพียงการอธิบายถึงสิ่งที่ **ไม่เป็น**⁵³ เท่านั้น. คือไม่เป็นอย่างนั้น หรืออย่างนี้โดยเด็ดขาด. โดยตัวมันเอง กล่าวโดยสรุป สูญญวาท ปฏิเสธจริง ๆ ก็เพียงแต่โลกแห่งปรากฏการณ์เท่านั้น. หาได้ปฏิเสธความจริงทั้งหมดไม่.

ในลังกาวตารสูตร ได้กล่าวไว้ว่า ธรรมชาติ⁵⁴ ที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ นั้น เราไม่สามารถจะพบได้ด้วยสติปัญญา เจริญตรรก (intellect) ดังนั้นจึงไม่สามารถจะอธิบายได้. สิ่งซึ่งเป็นจริงนั้นจะต้องเป็นอิสระ. ไม่ขึ้นกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการดำรงอยู่หรือในการเกิดขึ้น. แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เรา รู้จัก มิได้เป็นอิสระเลย. กลับขึ้นอยู่กับเงื่อนไขบางอย่าง. จึงเป็นสิ่งที่ เป็นจริงไม่ได้. และก็กล่าวไม่ได้อีกเหมือนกันว่า ไม่จริง. การที่จะกล่าวว่า มันเป็นทั้งจริงและไม่จริง หรือเป็นจริงก็ไม่ใช่. ไม่จริงก็ไม่ใช่ก็จะ เป็นคำเหลวไหลที่ไม่อาจเข้าใจได้เช่นกัน. ดังนั้น สูญญตาจึงเป็นชื่อของธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกำหนดหมายไม่ได้. อธิบายไม่ได้. สิ่งทั้งปวงปรากฏเหมือนมีอยู่. แต่เมื่อเราพยายามจะเข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงแห่งการมีอยู่ของมัน. เรากลับเข้าใจไม่ได้. หรือเข้าใจได้โดยยาก.

จะเห็นได้ตามข้อวิพากษ์ดังกล่าวมาข้างต้น. ธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอธิบายไม่ได้. นั้น. ประมวลมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า มันต้องอาศัยสิ่งอื่น หรือเงื่อนไขอื่น ๆ. ดังนั้น ท่านนาการชุน จึงกล่าวว่า “เราเรียกข้อเท็จจริงที่ต้องอาศัยกันเกิดขึ้นนี้ว่า “สูญญตา” ไม่มีสิ่งใดหรือธรรมใด ซึ่งไม่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยอื่นเกิดขึ้น. จึงไม่มีธรรมใด หรือสิ่งใดที่ไม่ใช่สูญญตา”

เพราะฉะนั้น จึงปรากฏว่า สูญญตาหมายถึงลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่มีเงื่อนไข หรือ

เหตุปัจจัย และหมายถึงการที่มันมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ กำหนดหมายไม่ได้ อธิบายไม่ได้ สัจยุตาคือเป็นเพียงด้านหนึ่งของธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยกันเกิดขึ้น

ทรรศนะนี้ เรียกว่าทางสายกลาง เพราะเว้นจากทรรศนะที่สุดโด่งทั้ง 2 คือปฏิเสธความมีอยู่จริงอย่างเด็ดขาด และความไม่มีอยู่จริงอย่างเด็ดขาดของสิ่งต่าง ๆ และยืนยันถึงความมีอยู่อย่างมีเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย นี่คือเหตุผลที่ว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกหลักปฏิจสุมุปบาทนี้ว่า เป็นทางสายกลาง และท่านนาคารชุนก็กล่าวว่า เราเรียกสัจยุตาวัว เป็นทางสายกลาง เพราะหมายถึงปฏิจสุมุปบาทนั่นเอง

สัจยุตาวัวเป็นทฤษฎีสัมพัทธ์ชนิดหนึ่ง⁵⁵ ความมีเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งทำให้ธรรมชาติของสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ยืนยันไม่ได้ว่าเป็นจริงหรือไม่เป็นจริง มีอยู่จริงหรือไม่อยู่จริง เป็นต้นนั้น ถือได้ว่าเป็นทฤษฎีสัมพัทธ์ชนิดหนึ่ง ทุก ๆ ลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต้องมีสิ่งอื่นเป็นเหตุปัจจัย ความมีอยู่ของมันจึงเกี่ยวเนื่องด้วยเหตุปัจจัยนั้น นี่คือลักษณะของความสัมพัทธ์ ซึ่งแสดงออกมาให้เห็นว่า ไม่มีสิ่งใด ไม่มีปรากฏการณ์ใดที่เราได้รับรู้แล้ว มีลักษณะตายตัว, เด็ดขาด และเป็นอิสระ หรือเรียกว่า มีสภาวะ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ **จึงอธิบายไม่ได้ว่าเป็นจริงโดยไม่มีเงื่อนไข**

เมื่อมองมาทางฝ่ายบวก (positive) ของคำสอนมาชยเมิก ก็เห็นว่ามีความจริง⁵⁶ ที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ มันไม่มีเหตุปัจจัยและพ้นจากความเปลี่ยนแปลง แปลว่า ปรัชญามาชยเมิกได้เพิ่มปรัชญาที่เกี่ยวกับความจริงในตัวเอง (noumenon—reality in itself) ต่อจากปรัชญาแห่งปรากฏการณ์ (philosophy of phenomena—things as they appear to us)

คำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับปฏิจสุมุปบาท และอนิจจตาเป็นต้น พวกมาชยเมิกถือว่า ใช้เฉพาะกับโลกแห่งปรากฏการณ์ และใช้กับสิ่งต่าง ๆ ที่เรารับรู้ในประสบการณ์สามัญ แต่เมื่อบุคคลได้บรรลุนิพพานแล้ว และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประสาทสัมผัส รวมทั้งการปรากฏแห่งปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้รับการควบคุมดีแล้ว อะไรคือธรรมชาติของประสบการณ์ที่เป็นผลลัพท์เล่า? ต่อปัญหานี้ เราไม่สามารถใช้ลักษณะที่มีเงื่อนไขหรือมีเหตุปัจจัย ของปรากฏการณ์มาอธิบายความจริงนั้นได้ พวกมาชยเมิกจึงถือว่า จะต้องมีความจริงที่เป็นโลกุตตระ⁵⁷ (Transcendental Reality) อยู่เบื้องหลังความจริงที่เป็นปรากฏการณ์ และมันพ้นจากความเปลี่ยนแปลงพ้นจากเหตุปัจจัย และลักษณะทางปรากฏการณ์ทั้งปวงอย่างที่ท่านนาคารชุนกล่าวว่า “มีความ⁵⁸ จริงอยู่ 2 อย่าง ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งพุทธธรรม อย่างหนึ่งคือสมมติสัจจะ (Empirical truth) สำหรับคนธรรมดาสามัญ อีกอย่างหนึ่งคือปรมาตตสัจจะ (transcendental or absolute truth) ผู้ไม่รู้จักความแตกต่างระหว่างความจริงทั้ง 2 ชนิดนี้ ย่อมไม่สามารถเข้าใจพุทธธรรมที่ลึกซึ้งได้ อนึ่ง ความจริงระดับสูง คือพระนิพพานอันบุคคลสามารถทำให้แจ้งได้นั้น จะอธิบายได้ก็เพียงในรูปของการปฏิเสธสิ่งที่บุคคล

พอรู้ได้ด้วยประสบการณ์ธรรมดาเท่านั้น

ความจริงในระดับต่ำก็เป็นเพียงข้อสำหรับรองเหยียบขึ้นไปสู่ความจริงระดับสูง
ธรรมชาติแห่งพระนิพพานซึ่งนำบุคคลให้พ้นจากประสบการณ์ธรรมดานั้นเป็นสิ่งที่อธิบายไม่
ได้ แต่พอจะชักนำให้เห็นได้ในรูปของการปฏิเสธ อาศัยคำพูดที่อยู่ในประสบการณ์ของเราช่วย
เหลือบ้างเท่านั้น

เรื่องนิพพานเป็นฉันใด เรื่องตถาคต⁵⁹ ก็ของท่านผู้บรรลุนิพพานก็เป็นฉันนั้น ธรรมดา
ของท่านเป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้เหมือนกัน นี่คือสาเหตุที่เมื่อใครทูลถามพระพุทธเจ้าว่า หลังจาก
นิพพานแล้วตถาคตเป็นอย่างไร พระองค์จึงไม่ทรงตอบปัญหานั้น

ในทำนองเดียวกันนี้ การนิ่งของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรายทั้งปวง
ที่เกี่ยวกับสิ่งซึ่งอยู่เหนือประสาทสัมผัส หรือสมมติสัจจะนั้น อาจตีความได้อีกว่าพระองค์ทรง
เชื่อในประสบการณ์ และความจริงอันเป็นโลกุตตระหรือปรมัตถสัจจะ คือความจริงที่ไม่อาจ
อธิบายได้ด้วยภาษาที่เป็นประสบการณ์ธรรมดาสามัญ อนึ่ง พระพุทธพจน์ที่ว่า “พระธรรม⁶⁰
ซึ่งเราตรัสรู้แล้วนี้ ลึกซึ้งยิ่งนัก.....ไม่เป็นวิสัยของตรรกศาสตร์” นั้นพอจะนำมาอ้างอิงในที่นี้ได้
เพื่อยืนยันความจริงอันเป็นปรมัตถสัจจะหรือโลกุตตระ

อธิบายบทที่ 7

ปรัชญา 2 สายของมหายาน

40. **ปรัชญามัชฌิม หรือสุญญาท** เป็นปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ของฝ่ายมหายาน มัชฌิม แปลว่าท่ามกลางคือท่ามกลางระหว่างความมีอยู่จริงอย่างเด็ดขาดและความไม่มีอยู่อย่างเด็ดขาด ฝ่ายบาลีเรียกว่า อตถิตาและนัตถิตา ซึ่งเป็นหลุมพรางอันสำคัญในลัทธิปรัชญา กล่าวคือลัทธิปรัชญาสายสังฆนิยม (Realism) ยืนยันว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่จริงตามที่ปรากฏ คืออะไรปรากฏแก่เราอย่างไรก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ส่วนลัทธิปรัชญาฝ่ายมโนภาพนิยม (Idealism) เห็นว่า สิ่งที่ปรากฏแก่เราเป็นมโนภาพ เป็นความคิดคำนึงไม่เป็นจริงตามที่ปรากฏ มันจะเป็นอย่างไรก็สุดแล้วแต่ความคิดหรือความรู้สึกของเรา สิ่งแท้จริงมีแต่จิต หรือความคิดอย่างเดียวสิ่งที่ปรากฏแก่เราเหมือนความฝัน

มัชฌิมเข้ากลางระหว่างลัทธิปรัชญาทั้ง 2 นี้ คือยืนยันไม่ได้ว่า มีหรือไม่มี จริงหรือไม่จริงโดยเด็ดขาด แต่กล่าวว่าสิ่งทั้งปวงเกิดขึ้น มีขึ้น เป็นขึ้นตามเหตุปัจจัย เป็นปัจจุสมุปบาท มัชฌิมของมหายานกับปัจจุสมุปบาท หรืออิทัปปัจจยตาของฝ่ายเถรวาทจึงเป็นเรื่องเดียวกัน

41. **ระบบวิภาษวิธี** (dialectical method) คือวิธีหาความรู้โดยการเสนอความเห็นขัดแย้งกับความเห็นที่มีอยู่เดิม แล้วไล่เลียงจนได้คำตอบอันปรองดองกันได้ หรือเป็นที่พอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย วิธีนี้นักปรัชญากรีกคือโซครเตสก็เคยใช้และชอบิใช้ พระพุทธเจ้า, พระเยซู ก็ทรงใช้ ท่านนาคารชุน คณาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ของมหายานนิยมใช้วิธีนี้มาก. นักปรัชญาตะวันตกที่มีชื่อเสียงในการใช้วิภาษวิธีก็คือเฮเกิล (Hegel 1770—1831) ซึ่งรู้จักกันโดยทั่วไปในผู้สนใจศึกษาปรัชญา เขาให้กฎปฏิบัติพัฒนาการ หรือวิภาษวิธีไว้ 3 วาระวนเวียนเรื่อยไปอย่างไม่รู้จบคือ 1. สภาวะพื้นฐาน (thesis) 2. สภาวะขัดแย้ง (antithesis) 3. สภาวะสังเคราะห์หรือรวม (synthesis)

อธิบายให้ฟังเข้าใจง่าย ๆ ก็คือ **สภาวะพื้นฐานนั้น** หมายถึงความรู้เดิม หรือความเชื่อถือเพิ่มซึ่งบุคคลผู้นั้น หรือสังคมนั้นมีอยู่แล้วเช่นสังคมไทยโดยส่วนรวมเชื่อว่ามีความล่องหนข้อขัดแย้งที่ว่าเทวดาไม่มี (สภาวะขัดแย้ง) ต่างฝ่ายต่างก็หาเหตุผลมาสนับสนุนความเชื่อหรือความรู้ของตน ในที่สุดยอมได้ข้อสรุปในครั้งนั้นว่าเทวดามีหรือไม่มี (สภาวะสังเคราะห์) เรื่องอื่น ๆ ก็ทำนองเดียวกัน

สำหรับวิภาษวิธีของท่านนาคารชุนก็เป็นทำนองเดียวกันนี้ คือท่านได้ตั้งข้อขัดแย้งสิ่งที่คนสมัยท่านเชื่อถืออยู่แล้วด้วยหลักตรรกวิทยา (โปรดดูข้อ 7.2 โลกทรรศน์ของปรัชญาสุญญาท)

42. ปฏิจสุมุปป็นนธรรม ปฏิจสุมุปบาท สองคำนี้ มีความหมายไม่เหมือนกัน ปฏิจสุมุปบาท แปลว่าการอาศัยกันเกิดขึ้น หมายถึงตัวกฎ ส่วนปฏิจสุมุปป็นนธรรม แปลว่า สิ่งที่อาศัยการปฏิจสุมุปบาท เกิดขึ้น หมายถึงปรากฏการณ์ ตัวอย่างเช่นเราเห็นพัดลมพัดวน หมุนอยู่ นั่นเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง, เราเห็นฝนตกฟ้าร้อง นั่นก็เป็นปรากฏการณ์ เบื้องหลัง แห่งปรากฏการณ์ย่อมมีตัวกฎอันเป็นเหตุให้ปรากฏการณ์เกิดขึ้นอย่างนั้น เช่นพัดลมหมุนอยู่ ได้เพราะอะไรพอเราไปตัดความสัมพันธ์ของกฎเสีย พัดลมก็หยุดหมุน ฝนตกฟ้าร้องเพราะอะไร พอมีกฎอย่างนั้น ๆ เกิดขึ้น ปรากฏการณ์คือฝนตก ฟ้าร้องก็เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสรุป ปฏิจสุมุปบาท และปฏิจสุมุปป็นนธรรมของพระองค์ไว้โดยย่อว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมีเมื่อ สิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี ฯลฯ”

43. สวลักษณะ หมายถึงสิ่งที่มีอยู่โดยตัวเอง ไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่น ตามหลักของ ฆาตมิก หรือสุญญวาทนั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นสวลักษณะ ทุกอย่างอาศัยกันเกิดขึ้น อาศัยกันตั้งอยู่ และดับไป ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นตั้งอยู่ได้อย่างเดี่ยวโดด ฆาตมิกว่า สิ่งใดมีสวลักษณะสิ่งนั้นจะต้อง เทียงยังยืน ไม่เปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่เที่ยง ยั่งยืน ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีในโลกนี้ เพราะฉะนั้น ทุกอย่างจึงไม่มีสวลักษณะ ข้อนี้ฝ่ายปรัชญาโยคจาร หรือวิชาญวาทแย้งว่า สิ่งทั้งปวงจะไม่มี สวลักษณะเสียเลยหาได้ไม่ บางอย่างต้องมีสวลักษณะ มิฉะนั้นมะม่วงจะเป็นมะม่วงอยู่ ตลอดไปได้ได้อย่างไร ทำไมมะม่วงจึงไม่เปลี่ยนเป็นขนุนเล่า แสดงว่ามะม่วงต้องสวลักษณะของ มันเอง จึงคงเป็นมะม่วงอยู่ได้ตลอด

44. สุญญตา ปฏิจสุมุปบาท มัชฌิมาปฏิปทา ทั้ง 3 อย่างนี้ปรัชญาฆาตมิกถือ ว่าเป็นอย่างเดียวกัน คือนั้นมัชฌิมาปฏิปทาเข้ากลางระหว่าง อัตถิตา กับนัตถิตา สุญญตา คือ ความไม่มีสวลักษณะสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย สิ่งใดปรากฏขึ้นหรือมีอยู่ก็เพราะมีเหตุ ปัจจัย เมื่อดับไปหรือไม่มีก็เพราะสิ้นเหตุปัจจัย ปฏิจสุมุปบาทเล่าก็คือสภาพที่อาศัยเหตุปัจจัย เกิดขึ้น หรือตั้งอยู่เป็นไปตามเหตุปัจจัย (ยथा ปัจจยํ ปาตุตฺตุนฺติ) เพราะฉะนั้นทั้ง 3 อย่างนี้จึง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่างกันแต่เพียงชื่อเท่านั้น อนึ่งสิ่งทั้งปวงชื่อว่าไม่มีสวลักษณะ เพราะ คุณลักษณะของมันมีอยู่ได้โดยการเปรียบเทียบเท่านั้น เช่น มีเพราะเปรียบเทียบกับจน คนมี มาก เมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มียามากกว่าก็กลายเป็นคนมีน้อยไป เรื่องสูง ต่ำ ดำ ขาว ยาว สั้น ก็ทำนองเดียวกัน มีได้เพราะการเปรียบเทียบทั้งสิ้น

45. โลกกับนิพพานไม่ใช่เป็นหนึ่งและไม่ใช่เป็นสอง ไม่ใช่เป็นอันเดียวกัน และไม่ใช่แยกจากกัน เพียงแต่นิพพานพ้นจากความมีและไม่มี ข้อนี้ลองเปรียบเทียบ เรื่องคลื่น “ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันกับน้ำ แต่ก็ไม่ใช่แยกจากกันเราแยกคลื่นออกจากน้ำไม่ได้ แต่น้ำไม่จำเป็นต้องมีคลื่นเสมอไป เมื่อไม่มีความสัมพันธ์กับลม น้ำก็ไม่เป็นคลื่น แต่คลื่นจะ

มีอยู่โดยไม่มีน้ำไม่ได้ เมื่อเห็นคลื่นในทะเล เราจะตักแต่คลื่นโดยไม่ให้ติดน้ำมาด้วยไม่ได้

อีกอุปมาหนึ่ง เหมือนเลือดกับเนื้อไม่ใช่อันเดียวกัน แต่ไม่แยกจากกัน เลือดอย่างหนึ่ง เนื้ออย่างหนึ่ง เรามีวิธีแยกเลือดออกมาโดยเจาะทางเส้นเลือดได้ หรือเจาะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายให้เลือดออกมาได้ แต่ก็ต้องผ่านเนื้อหรือผิวหนังเข้าไป แต่เราจะตัดเนื้อออกมาโดยไม่ให้ติดเลือดออกมาด้วยไม่ได้ เพราะเนื้อต้องมีเลือดอยู่เสมอ

โลกเทียบกับคลื่นและเนื้อ ส่วนนิพพานเทียบกับน้ำและเลือด เราแยกน้ำออกจากคลื่นได้โดยตัดความสัมพันธ์ระหว่างน้ำและลมออกเสีย แต่เราจะตัดคลื่นออกจากน้ำไม่ได้ ที่ใดมีคลื่นที่นั่นต้องมีน้ำ แต่ที่ใดมีน้ำไม่จำเป็นต้องมีคลื่นเสมอไป

เพราะฉะนั้นโลกกับนิพพานจึงไม่ใช่เป็นหนึ่ง และไม่ใช่เป็นสองไม่เป็นอันเดียวกัน แต่ไม่แยกจากกัน คืออยู่ด้วยกันนั่นเองแต่คนละลักษณะ เหมือนความสกปรกกับความสะอาด ความร้อนกับความเย็น ความรุ่งรังกับความว่าง อยู่ด้วยกันตรงนั้นแหละ เมื่อเราพูดว่างานโบนีสกปรก พอเราเอาน้ำล้างเอาความสกปรกออกความสะอาดก็ปรากฏขึ้นบนงานโบนีส ห้างนี้ร้อน พอฝนตกลงมาสักครู่หนึ่ง ความร้อนลดลง ความเย็นก็ปรากฏขึ้น เราพูดว่าตรงนี้ รุ่งรัง พอเราเก็บของที่รุ่งรังออกเสีย ความว่างก็ปรากฏขึ้นตรงนั้น ความทุกข์ความสุขก็อยู่ที่เดียวกันคือที่ใจเรา พอทุกข์ดับ สุขก็ปรากฏขึ้น ความมืดความสว่างก็เช่นเดียวกัน

46. รูปเหมือนฟองน้ำ ฯลฯ รูปเหมือนฟองน้ำในความหมายว่าเกิดขึ้นแล้วแตกดับไปเร็ว ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน เวทนาเหมือนตอม่น้ำเล็ก ๆ ตั้งขึ้นครู่เดียวแล้วก็แตกดับไป วันหนึ่ง ๆ มนุษย์เราเสวยอารมณ์ผลัดเปลี่ยนกันไม่รู้กี่ร้อยก็พันหน สุขเกิดขึ้นครู่หนึ่งแล้วก็ดับไปแปรเปลี่ยนเป็นทุกข์ ทุกข์ก็ทำนองเดียวกัน **สัญญาเหมือนพยับแดด** ปรากฏในที่ไกลเป็นตัวตนเหมือนจะจับฉวยได้ แต่พอเข้าใกล้ก็หายไป ความจำได้หมายรู้ของเราเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแห่งสมมติบัญญัติ พอเพิกถอนสมมติบัญญัติเสียได้ ความจำได้หมายรู้ก็ไม่มีประโยชน์อันใด อนึ่งความจำได้หมายรู้เหล่านั้นเป็นประโยชน์อยู่ได้ก็เพราะการเทียบเคียงสิ่งหนึ่งกับหนึ่ง ถ้าไม่มีการเปรียบเทียบหรือเทียบเคียง, ความจำได้หมายรู้ก็ไม่มีประโยชน์อันใด ท่านลองพูดคำ ๆ หนึ่งเพียงคำเดียวซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้งโดยไม่นำไปเกี่ยวข้องกับคำอื่น ท่านจะพบว่าคำ ๆ นั้นค่อย ๆ หดความหมายไปที่ละน้อย นี่แสดงว่าสัญญา ความจำได้หมายรู้ เมื่อเอาเข้าจริงก็ไม่มีอะไร เหมือนกับพยับ สังขารเหมือนต้นกล้วย เราหาแก่นจากต้นกล้วยไม่ได้ฉันใด เราหาแก่นสารอะไรจากสังขารนี้ไม่ได้ฉันนั้น มันเป็นเพียงความคิดปรุงแต่ง ล่อหลอกให้คนหลงดีใจ เสียใจไปชั่วครู่ชั่วยามแล้วดับหายไป ประเดี๋ยวดีประเดี๋ยวร้ายก็เพราะการปรุงของสังขารเหมือนคนบ้า หากความคงที่อะไรไม่ได้ สังขารในที่นี้หมายถึงสภาพสิ่งที่ปรุงแต่งจิตให้ดีให้ชั่ว เรียกว่า กุศลสังขาร อกุศลสังขาร และปรุงแต่งจิตให้เฉย ๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว เรียกอภิปายกตสังขาร (กล่าวไม่

‘ได้ว่าดีหรือชั่ว’) สังขารนี้แหละทำให้สังขมยุ่งเหยิงวุ่นวายอยู่เป็นประจำ สงบลงเป็นพักๆ เหมือนคนไข้เรื้อรังรักษาไม่หาย ท่านจึงกล่าวว่า

“สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วดับไป กายสงบสังขารเสียได้เป็นสุข”

จิตของพระอรหันต์เป็นวิสังขาร คือพ้นจากสังขาร พ้นจากการปรุงแต่งของบาปหรือบุญ จึงสงบสุขขึ้นคงที่อยู่ได้ไม่ถูกหลอกล่อให้หลงดีใจเสียใจอยู่วันละหลาย ๆ ครั้ง บางคนแทบทั้งวันเลยทีเดียว น่าเห็นดเห็นน้อยเบื่อหน่ายสักเท่าใด

วิญญาณ เหมือนนักเล่นกล, นักมายากลหลอกล่อให้คนเห็นสิ่งที่ตัวเล่นเป็นจริงเป็นจัง ปรากฏเสมือนหนึ่งว่าเป็นจริง แต่ก็ไม่จริง อาศัยตากระทบรูป จักษุวิญญาณเกิดขึ้นแล้วดับไป อาศัยหูกระทบเสียง โสตวิญญาณเกิดขึ้นแล้วดับไป ผู้ที่หลงผิดยึดถือเอาเป็นจริงเป็นจังเป็นที่ตั้งแห่งความรัก โลก โกรธ หลง ริษยา พยาบาท แต่เอาจริงเข้ามั่นเป็นอนัตตา หาสาระแก่นสารอะไรไม่ได้ เหมือนคนนอนหลับฝันเห็นอะไรต่างๆ น่ากลัวบ้าง น่ารื่นรมย์บ้าง จึงตื่นตื่นหลงดีใจเสียใจเหลือเกิน แต่พอตื่นขึ้น รู้ว่าตนฝันไป จึงหายตื่นตื่น กำหนดรู้เพียงว่าฝันไป เหตุการณ์ในชีวิตคนเป็นเหมือนฝันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวานนี้กลับคืนมาไม่ได้อีก เหมือนฝันเมื่อคืนนี้

47. นัตถิกทฤษฎี อุจเฉททฤษฎี นัตถิกทฤษฎี คือความเห็นหรือทรรศนะทางปรัชญาที่ว่า การให้ทานไม่มีผล การบูชาต่างๆ ไม่มีผล หรือไม่มีความหมายอะไร ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี (คือไม่ต้องทำหน้าที่อะไรในโลกนี้) โลกหน้าไม่มี (ไม่ต้องประพฤติธรรมหรือปฏิบัติอะไรเพื่อความเป็นอยู่ดีในโลกหน้า) มารดาบิดาไม่มี (ไม่ต้องทำหน้าที่ของลูกที่ดีต่อมารดาบิดา) สัตว์โอปปาติกะไม่มี, สมณะหรือพรหมณ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบแล้วรู้แจ้งโลกนี้โลกหน้าแล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้อย่างนั้นด้วยไม่มี

อุจเฉททฤษฎี คือความเห็นที่ขาดสูญ คือสัตว์ทั้งหลายตายแล้วก็เป็นอันตายเลยไม่เกิดอีก ทุกคนเกิดมาเพียงชาติเดียว เมื่อตายแล้วก็ไปเป็นอันขาดสูญ

48. เมื่อสิ่งทั้งปวงเป็นมายาแล้ว บุญบาปจะมีได้อย่างไร ? ในที่นี้จะวินิจฉัยว่า บุญบาปมีหรือไม่ ? ถ้ามี, มีอยู่อย่างไร ? บุญบาปเป็นโลกียธรรม มีอยู่จริงในชั้นจริยธรรม เหมือนความมีอยู่จริงของพ่อ แม่ ครูอาจารย์ หรือตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ว่าโดยสมมติโวหารแล้วมีอยู่ พุทธศาสนายอมรับสมมติสังขจะ เพื่อให้บุคคลปฏิบัติชอบต่อตนเอง, ต่อคนใกล้เคียงและต่อสังคม พระพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นการรับรองสมมติสังขจะนั้นมีมากมาย เช่นในเรื่องทศ 6 อันหมายถึงคุณธรรมที่บุคคล 6 ภู จะพึงปฏิบัติต่อกันเช่นทศเบื้องหน้ามารดาบิดา, บุตรธิดาจะพึงปฏิบัติชอบต่อท่านอย่างไร และมารดาบิดาจะพึงปฏิบัติชอบต่อบุตรธิดาอย่างไร ครุกับศิษย์

สามกับภรรยา ฯลฯ ล้วนมีหลักการหรือธรรมอันจะพึงปฏิบัติชอบต่อกัน นี่คือคำสอนในชั้นจริยธรรม ระเบียบหรือกฎเกณฑ์ของโลก เช่น ระเบียบของโรงเรียน วินัยของทางราชการ กฎหมายเป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นสมมติสัจจะทั้งสิ้น แต่จำเป็นต้องรักษาและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเพื่อความเรียบร้อยและสงบสุขของสังคมซึ่งยังมีบุคคลที่มีกิเลสมีความเห็นแก่ตัวอยู่

บุญบาป ดีชั่ว มีอยู่จริงในชั้นจริยธรรมดังกล่าวมานี้ แต่พอถึงชั้นโลกุตตรธรรมหรือปรมาตสัจจะแล้ว ท่านสอนให้ละบุญและบาปเสีย ละทั้งดีและชั่ว เป็นผู้ไม่มีบุญ ไม่มีบาป ไม่ดีไม่ชั่ว ความเป็นไปต่าง ๆ เป็นเพียงกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า “ผู้ทำกรรมก็ไม่มี, ผู้เสวยผลกรรมก็ไม่มี กลุ่มธรรมล้วน ๆ (คือกระบวนการธรรมชาติ) เป็นไปอยู่ นี่คือทรรศนะที่ถูกต้อง”¹

อนึ่ง ความถูก ความผิด และความดี ความชั่ว ในส่วนที่เป็นอัตตณัย (Subjective) หรืออัตตวิสัยนั้น เป็นความจริงที่มีเงื่อนไขขวางเป็นกฎตายตัว หรือชี้ขาดไม่ได้ว่า ถูกหรือผิด ดีหรือชั่วโดยเด็ดขาด มันผิด ถูก ดี ชั่วในเงื่อนไขหนึ่ง ๆ ในกรณีหนึ่ง ๆ พอเปลี่ยนเงื่อนไขหรือเกิดขึ้นในกรณีอื่นก็กลับตรงกันข้าม ขอยกตัวอย่างเรื่องการฆ่าคนสมมติว่าผู้บริหาร สั่งฆ่าคนซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีความผิด ในเงื่อนไขนี้ ผู้บริหารทำผิดคนทั้งหลายทีเดียว แต่ถ้าผู้บริหารสั่งประหารชีวิตคนที่ทำความเสียหายร้ายแรงแก่สังคม เป็นภัยต่อสังคม ผู้บริหารทำชอบ ควรถูกต้อง คนทั้งหลายนิยมยกย่อง ทั้ง 2 กรณีนี้เป็นเรื่องของการฆ่าคนเหมือนกัน แต่เงื่อนไขต่างกัน อีกตัวอย่างหนึ่งถ้าทหารไล่ฆ่าคนหรือราษฎรที่ทำมาหากินโดยสุจริต ทหารทำผิดมาก แต่ถ้าไล่ฆ่าคนที่เป็นศัตรูของชาติหรือที่เรียกว่าข้าศึก ทหารทำความชอบ ได้รับการสรรเสริญ เป็นที่นิยมยกย่องของคนทั้งหลายให้เป็นวีรชนของชาติ เพราะฉะนั้น เรื่องเหล่านี้จึงเป็นความจริงที่มีเงื่อนไข มีคำเรียกในภาษาอังกฤษอีกคำหนึ่งว่า if-then-law แปลว่า กฎที่มีเงื่อนไขนั่นเอง คือถ้าเป็นอย่างนั้น ผลที่ได้รับจะเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข หรือเหตุปัจจัยที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณีนั้น ๆ

ความผิด ความถูก และดี ชั่วที่เป็นปรนัย หรือภววิสัย (Objective) ก็มีอยู่เหมือนกันคือเป็นความผิดถูก ดีชั่วในตัวเอง เป็นอย่างนั้นเอง ตรงตามความเป็นจริงของธรรมชาติและธรรมดาของสิ่งนั้น ๆ เช่นความมีสติ มีปัญญาชอบ ความมีใจสงบ มีเหตุผลในการทำพูด คิดเป็นความดี ความถูกต้อง ส่วนที่ตรงกันข้ามเป็นความชั่วและความผิด ตัวอย่างเปรียบเทียบเช่น อาหารที่มีคุณค่าแก่ร่างกายและไม่แสลงสำหรับบุคคลนั้น เมื่อเขาบริโภคเข้าไปก็ย่อมได้รับคุณประโยชน์ตามคุณภาพของอาหารนั้น ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใคร รู้จักสารอาหารชนิดนั้น ๆ หรือไม่ก็ตาม ถ้าเป็นอาหารที่มี

(1) วิสุทธิมรรค ภาค 3 กังขาวิตรณวิสุทธิ หน้า 228 และสาระสำคัญของวิสุทธิมรรค (วศิน อินทสระ) หน้า 229

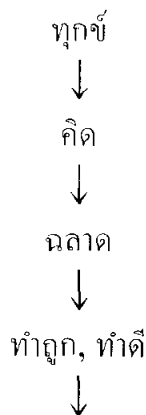
โทษ ใครกินเขาก็ได้รับโทษตามสมควร จะมีเงื่อนไขไปอยู่บ้างก็ตรงที่ร่างกายของผู้นั้นต้านทานได้มากหรือน้อยแค่ไหนอย่างไร

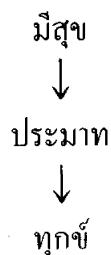
สรุปว่า ตามหลักพุทธศาสนาแล้ว บุญบาปดีชั่วมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบที่เป็นอัตตนัยและแบบที่เป็นปรนัย แต่ในระดับสูงแล้ว ท่านสอนให้ปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่เพิลิดเพิลิน สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า สัพเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย ธรรมทั้งปวง อันบุคคลไม่พึงเข้าไปยึดมั่นถือมั่น

49. บุคคลผู้มีทรศนะในสุญญตานี้ จะต้องมีศีลและสมาธิเป็นพื้นฐาน ปราศจากศีลและสมาธิแล้วทรศนะในสุญญตาของเขาย่อมเป็นมิจฉาทิฎฐิ ทำไมจึงกล่าวเช่นนั้น ? เพราะถ้าไม่มีศีลและสมาธิเป็นพื้นฐานแล้วทิฎฐิของเขาย่อมตกลงไปในอุจเฉททิฎฐิ คือความเห็นว่าเขาสูญ ไม่มีอะไรเหลือหลังจากตายแล้ว เห็นว่าตายแล้วสูญนั่นเอง ซึ่งไม่ใช่ทรศนะของพุทธศาสนา ถ้าอย่างนั้นพุทธศาสนามีความเห็นอย่างไร ? พุทธศาสนาไม่ยืนยันว่าตายแล้วเกิดหรือตายแล้วสูญโดยเด็ดขาดลงไปข้างใดข้างหนึ่ง แต่กล่าวเหตุปัจจัยว่าถ้ายังมีเหตุปัจจัยให้เกิดก็เกิด ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยก็ไม่เกิด

เหตุปัจจัยที่ว่ามันคืออะไร ? คือ กิเลสและกรรม ถ้ายังมีเหตุปัจจัยคือกิเลสและกรรมอยู่ก็ย่อมมีการเกิดใหม่อันเป็นวิบาก (ผล) ของกิเลสและกรรมนั่นเอง

พุทธศาสนากล่าวถึงวัฏฏะ (การวนเวียน หรือวงจร) ของชีวิตไว้ 3 คือ กิเลสวัฏ วงจรของกิเลส กรรมวัฏ วงจรของกรรม และวิปากวัฏ วงจรของวิปาก คือผลแห่งกรรมรับช่วงกันไป วิบากดีมีสุขมักทำให้คนเพิลิดเพิลินหลงใหล ประมาทมัวเมา ซึ่งเป็นกิเลส กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรมชั่วต่อไป กรรมชั่วให้ผลเป็นทุกข์ ความทุกข์ทำให้คนคิด ความคิดทำให้คนฉลาด ความฉลาดทำให้ทำถูก ทำดี ความดีทำให้คนเป็นสุข ถ้ามีสุขแล้วประมาทมัวเมาก็ทำกรรมชั่วต่อไป เวียนกันอยู่อย่างนี้ทำเป็นลูกศรได้ดังนี้-

มีพระพุทธรูปที่เกี่ยวกับการตายแล้วเกิดหรือไม่เกิดอยู่มากหลาย ขอนำมากกล่าวในที่นี้เพียงบทเดียวพอเป็นตัวอย่างดังนี้

คพุกเมเก อุปปชชุนติ นิรัย ปาปกมมิโน
 สกุคฺ สุกติโน ยนฺติ ปรีนิพฺพนฺติ อนาสว
 สัตว์บางพวกเกิดในครรภ์ ผู้ทำกรรมชั่วไปนรก
 ผู้ทำกรรมดีไปสวรรค์ ส่วนผู้ไม่ถืออาสวะ (กิเลส) ย่อมปรินิพพาน

พระพุทธรูปนี้ไม่ยืนยันว่าคุณตายแล้วเกิด หรือตายแล้วสูญ แต่ตรัสตามเหตุปัจจัยคือมีเงื่อนไข อย่างนี้ไม่มีทางผิดแน่

มีพุทธศาสนิกบางคน เข้าวัดฟังธรรม ทำบุญให้ทานตามปกติ ต่อมาไปศึกษาเรื่องสุญญตา เรื่องอนัตตา หรือความว่างเข้า เห็นไปว่าไม่มีอะไร จึงเลิกทำบุญให้ทาน ถือแต่ความว่างอย่างเดียว นี่เรียกว่าไปมีทรรศนะเรื่องสุญญตาเข้า โดยที่พื้นฐานทางศีลและสมาธิยังไม่พอเลยเขวออกนอกทาง ตกหลุมอุกฉเนทวิภูฏฐิ ตามที่ท่านนาคการชุนกล่าวไว้

50. **ทั้งผู้รู้ ทั้งสิ่งที่รู้ ทั้งความรู้ เป็นสิ่งพึ่งพาอาศัยกัน ไม่ดำรงอยู่อย่างอิสระ** ใน 3 อย่างนี้ ถ้าอย่างใดอย่างหนึ่งผิด อีก 2 อย่างก็พลอยผิดไปด้วย ในความถูกต้องทำนองเดียวกัน ตัวอย่างเช่นในเวลาครึ่งมืดครึ่งสว่าง คนเห็นเสาเป็นคนยืนตะค่อมอยู่เข้าใจผิดคิดว่าเป็นคนร้าย ความรู้ว่าเสาเป็นคนนั้นเป็นความรู้ที่ผิด ผู้รู้คือจิตหรือบุคคลนั้นก็รู้ผิด สิ่งที่ถูกรู้คือเสา แต่สำคัญผิดว่าเป็นคนก็พลอยผิดไปด้วย กรณีที่เห็นเชือกเป็นงูก็ทำนองเดียวกัน ถ้าเห็นถูกตามเป็นจริงก็ถูกหมดทั้ง 3 อย่าง

เนื่องจากปรัชญา สุญญตาถือว่า จักรวาลทั้งสิ้นเป็นสุญญตา ว่างเปล่าจากความจริง ทั้งจิตและมีใจจิตล้วนเป็นมายาทั้งสิ้น ดังนั้นความรู้ทั้งปวงจึงพลอยเป็นมายาไปด้วยแล้วตัวสุญญตาเล่าเป็นมายาหรือเปล่า ? หรือว่าสุญญตาเท่านั้นที่เป็นจริง

51. **มารขมึกมิได้ปฏิเสธความจริงทั้งหมด เพียงแต่ปฏิเสธโลกแห่งปรากฏการณ์** เบื้องหลังแห่งปรากฏการณ์มีความจริงอยู่ ซึ่งอธิบายไม่ได้ด้วยลักษณะใด ๆ โดยนัยนี้มารขมึกแบ่งโลกเป็น 2 โลก คือ โลกแห่งปรากฏการณ์ (phenomenal world) และโลกแห่งความเป็นจริง (the world of reality)

โลกแห่งปรากฏการณ์นั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์ธรรมดาสามัญรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสธรรมดา ๆ คือสิ่งที่ปรากฏแก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย และความรู้สึกนึกคิดของเรา เช่น ฝนตก ไฟร้อน ไฟแลบ แผ่นดินไหว ลมพัด คลื่นในมหาสมุทรเป็นอาทิ สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่มีความจริงอยู่เบื้องหลัง เช่น ไฟร้อน ไฟแลบ เป็นปรากฏการณ์ที่ใคร ๆ ก็ได้ยิน ใคร ๆ ก็เห็น อะไรเล่า ก็คือความจริงที่อยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์อันนั้น สมัยโบราณก็สันนิษฐานกันไปต่าง ๆ นานา เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น และความสงสัยของมนุษย์ เช่นบอกว่า เมฆลาล่อแก้ว (ไฟแลบ) รามสูรขว้างขวาน (ไฟร้อน) แต่เมฆลาลอบแก่งจึงไม่ถูก ขวานรามสูรจึงไปตกที่นั่นบ้างที่นั่นบ้าง (ฟ้าผ่า) ต่อมาเมื่อวิชาวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นแล้ว จึงรู้ความจริงอันอยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์นี้ว่ามีธรรมชาติอันลึกลับ ซึ่งอธิบายได้ยากแฝงเร้นอยู่ในเรื่องอื่น ๆ ก็ทำนองเดียวกัน ความจริงซึ่งอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เป็นสิ่งที่อธิบายได้ยากแทบทั้งสิ้น มนุษย์ได้นำไฟฟ้ามาใช้ประโยชน์อย่างมหาศาล และเราได้ใช้ไฟฟ้าในลักษณะต่าง ๆ มากมาย แต่ถ้าถามว่าไฟฟ้าคืออะไร น้อยคนนักที่จะอธิบายได้

52. มาชยมิภพยายามอธิบายความจริงที่สูงที่สุดในด้านปฏิเสธเท่านั้น กล่าวคือ เป็นเพียงการอธิบายสิ่งที่ไม่เป็น ที่เป็นดังนี้ เพราะมาชยมิภเห็นว่าความจริงอันสูงสุด อธิบายไม่ได้ด้วยลักษณะใด ๆ จะอธิบายได้แต่ในรูปปฏิเสธเท่านั้น คือไม่มีอย่างนั้น ไม่ใช่อย่างนั้น คงจะทำนองเดียวกับเต๋า ของลัทธิเล่าจื๊อที่ว่าเต๋าที่แท้จริงอธิบายไม่ได้ ที่อธิบายได้ไม่ใช่เต๋า แม้นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาทก็กล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน อธิบายได้แต่ในรูปของปฏิเสธ เช่นไม่ใช่ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศไม่ใช่โลกนี้ โลกหน้า.....ไม่ใช่, ไม่ใช่.....แต่สิ่งนั้นก็มิใช่ (อตุลิกิภูเขเว ตทายตณ) เปรียบไปเหมือนคนต่างจังหวัดที่ไม่เคยมากรุงเทพฯ ไม่เคยเห็นวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) มีญาติซึ่งอยู่กรุงเทพฯ เคยชมวัดพระแก้วแล้ว เมื่อเขากลับไปเยี่ยมบ้านต่างจังหวัด ชาวบ้านมาล้อมถามว่าวัดพระแก้วเป็นอย่างไร เหมือนอะไรในหมู่บ้านนี้บ้าง เหมือนสิ่งนั้นหรือ ? เหมือนสิ่งนี้หรือ ? บุคคลผู้นั้นก็ปฏิเสธหมดทุกอย่าง ในที่สุดเขากล่าวแต่วัดพระแก้วมีอยู่ มีอยู่อย่างไม่มีเหมือนอะไรที่เราได้เห็นในหมู่บ้านนี้ เมื่อใดคนเหล่านั้นได้มาเห็นวัดพระแก้วด้วยตนเอง เมื่อนั้นเขาก็ไม่ต้องการคำบอกเล่าใด ๆ อีก การได้เห็นเอง รู้เองย่อมชัดเจนแจ่มใสกว่าคำบอกเล่าใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ความจริงอันสูงสุดซึ่งอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ในฝ่ายนามธรรมนี้ จึงเป็นความจริงที่บุคคลพึงรู้ได้เฉพาะตน (ปัจจุตต เวทิตพโพ วิญญูหิ) อย่างต้องกล่าวถึงฝ่ายนามธรรมที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสทั้ง 5 เลย แม้ที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสเองก็รู้ได้เฉพาะตนอยู่เหมือนกัน เช่น เปรี้ยวเป็นอย่างไร (อธิบายได้ไหม?) คนหนึ่งกินผลไม้ชนิดหนึ่งมีรสเปรี้ยว ที่เพื่อน ๆ ไม่เคยรู้จักไม่เคยลิ้มรสเพื่อน ๆ ถามว่าเปรี้ยวอย่างไร ? เหมือนอะไร ? เขาอธิบายไม่ได้ แต่พอส่งผลไม้ชิ้นนั้นให้เพื่อนลองชิมดู เขาก็รู้ด้วยตน

เอง ไม่ต้องการคำอธิบายใด ๆ อีก

53. **ธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ นั้น** เราไม่สามารถพบได้ด้วยสติปัญญา (intellect) ดังนั้นจึงไม่สามารถอธิบายได้ สติปัญญาที่กล่าวถึงในข้อนี้ คงจะหมายถึงสติปัญญาในระดับการหาเหตุผลตามแบบตรรกศาสตร์ หรือการอนุมาน (คาดคะเน) ไม่ใช่สติปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ตรงที่เรียกว่า ภาวนามยปัญญา สติปัญญาในขั้นอนุมานนั้นอยู่ในพวกจินตามยปัญญา-ปัญญาที่ได้จากการติดตามหาเหตุผล สติปัญญาในระดับนี้ไม่สามารถจะพบธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ได้ ที่เราได้พบได้เห็นได้รู้ลักษณะความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ นั้น มันเป็นสิ่งที่ม่ี่เงื่อนไข มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งและเกิดขึ้นชั่วคราวแล้วแปรเปลี่ยนไป ตัวอย่างที่พอเข้าใจได้ เช่น เรามีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง ถามว่าเพื่อนของเราเป็นอย่างไร? เป็นคนใจดีหรือใจร้าย? อ่อนโยนหรือแข็งกระด้าง? เสียสละหรือเห็นแก่ตัว?

คำถามเพียงเท่านั้น เราเกือบจะตอบให้ถูกต้องสมบูรณ์ไม่ได้ เพราะเพื่อนของเรามีลักษณะทั้ง 2 อย่าง บางคราวเขาเป็นคนใจดี บางคราวก็ใจร้าย บางคราวก็อ่อนโยน บางคราวก็แข็งกระด้าง ฉุนเฉียวเกรี้ยวกราด บางคราวเสียสละ บางคราวก็ไม่ยอมเสียอะไรเลย เหมือนคนเห็นแก่ตัว ถามว่าทำไมเขาจึงเป็นอย่างนั้น? อะไรรู้ธรรมชาติที่แท้จริงหรือลักษณะที่แท้จริงของเขา ตอบว่า ลักษณะที่แท้จริงของเขาไม่มี (ไม่มีสวลักษณะ โปรดพลิกกลับไปดูข้อ 43) เขาจะเป็นอย่างไรในคราวหนึ่ง ๆ ก็สุดแล้วแต่เหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เขาเป็น-เป็นแล้วก็กลับไม่เป็นอย่างนั้น (หุตฺวา หุตฺวา น โหนฺติ เต) แปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นต่อไป แต่ถ้ามีเหตุปัจจัยทำนองเดียวกันมาปรุงแต่งอีก เขาก็จะเป็นอย่างนั้นอีก เช่นที่เขาอ่อนโยนก็เพราะมีเหตุปัจจัยภายในบ้าง ภายนอกบ้างมาปรุงแต่งให้เขาเป็นอย่างนั้น จิตของคนโดยทั่วไปยังเป็น **สังขตธรรม** จึงขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยจิตของพระอรหันต์เท่านั้นที่เป็นอสังขตะ หรือถึงความเป็นวิสังขาร อันปัจจัยอะไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้ จิตของท่านจึงบริสุทธิ์คงที่ ไม่ต้องวันนี้ออย่างนี้ พรุ่งนี้เป็นอย่างอื่น ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาพึงทำความเข้าใจเรื่องนี้ให้ดี แล้วจะเข้าใจเรื่องอื่น ๆ ได้อีกมาก

54. **สุญญาวาทเป็นทฤษฎีสัมพัทธ์ชนิดหนึ่ง** ทฤษฎีสัมพัทธ์ คืออะไร? คือความที่สิ่งหนึ่งมีความสัมพันธ์กับอีกสิ่งหนึ่ง, ความที่สิ่งต่าง ๆ มีเหตุปัจจัยและเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความมีอยู่ของมันเป็นเนื่องด้วยปัจจัยอื่นไม่อิสระ อยู่เดี่ยวโดด หลักปรัชญาสมุปบาทของพุทธศาสนาก็เป็นทฤษฎีสัมพัทธ์ชนิดหนึ่งเหมือนกัน ซึ่งมีแม่บทอยู่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ (อิมสมิ สติ อิทํ โหติ, อิมสมิ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสุสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, อิมสุส นโรธา อิทํ นโรชฺชติ)¹

(1) สังยุตตนิกาย นิตานวรรค 16/33/64

โดยนัยนี้ หลักปฏิจจนรูปบาทโนพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นอันเดียวกันกับทฤษฎี
สัจยญาตา ของปรัชญามาธยมิกซึ่งกำลังกล่าวอยู่นี้ พุติให้ชัดเจนไปอีกทีก็คือ ท่านนาการชุนเอา
หลักปฏิจจนรูปบาทไปอธิบายในชื่อใหม่ว่า “สัจยญาตา” นั่นเอง

นักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ชาวตะวันตกซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกในนามเจ้าของ
ทฤษฎีสัมพัทธ์ (The theory of relativity) ก็คือท่านอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ท่านได้กล่าวถึงค่าสัมพัทธ์ของ
สิ่งต่างๆ ไว้ว่า “เราไม่อาจรู้ค่าที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายได้ นอกจากค่าสัมพัทธ์ของมันเท่านั้น”

ข้อนี้หมายความว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะมีค่าเป็นอย่างไรก็สุดแล้วแต่ความสัมพันธ์
ระหว่างสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น เพชรน้ำดี จะไม่มีค่าอะไรเลยสำหรับไก่หรือเปิดและวัวควาย สู้ข้าว
เปลือกกำมือหนึ่งหรือหญ้าสักฟ่อนหนึ่งก็ไม่ได้ คน ๆ หนึ่งตายลง จะเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่
สำหรับคนบางคน แต่จะไม่เป็นการสูญเสียอะไรเลยสำหรับคนบางคน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้สึก
ของผู้นั้นและส่วนสัมพันธ์ที่มีอยู่กับผู้ตาย

นอกจากนี้ ความรู้สึกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่เรา ย่อมเกี่ยวเนื่องด้วยสิ่งอื่นที่แวดล้อม
เราอยู่ เช่นเราเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง สมมติว่าระยะทาง 20 กิโลเมตร ตามว่าระยะ
ทาง 20 กิโลเมตรไกลหรือใกล้ ในตัวมันเองไม่มีค่าเป็นไกลหรือใกล้ แต่จะไกลหรือใกล้ขึ้นอยู่กับ
ความรู้สึกของเรา และความรู้สึกของเรานั้นก็ยิ่งไปสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอื่น ๆ เข้าอีก
ที่เกี่ยวข้องกับตัวเรา เช่นอากาศ อุปกรณ์ในการเดินทางเพื่อนร่วมเดินทาง ความสมัครใจหรือ
ฝืนใจในการเดินทาง สุขภาพทางกายที่สะดวกต่อการเดินทางหรือเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง
เป็นอาทิ สิ่งเหล่านี้เข้ามามีบทบาทกำหนดความรู้สึกของเรา เงินหนึ่งพันบาท จะมีค่าเป็นมาก
หรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้สึกเช่นเดียวกัน ความรู้สึกของเราในแต่ละครั้งก็ถูกกำหนดโดย
เงื่อนไขอื่น เช่นความจำเป็นในการใช้เงินมีมากน้อยเพียงใดในคราวนั้น

ค่าสัมพัทธ์เหล่านี้ยังขึ้นอยู่กับกาละอีกด้วย บางคราวเราต้องการมาก สิ่งที่ได้มาแม้
มาก เราก็รู้สึกว่ามันน้อย บางคราวเราต้องการน้อย สิ่งที่ได้มาแม้มันน้อยเราก็รู้สึกว่ามันมาก คน ๆ หนึ่ง
เราชอบฟังเขาพูด ชอบไปให้เขาคุยอะไร ๆ ให้ฟัง แต่บางคราวอยากอยู่คนเดียวเงียบ ๆ การคุย
ของเขากลายเป็นเรื่องน่ารำคาญ นี่ก็ความรู้สึกที่ไปสัมพันธ์กับกาละเข้า

นอกจากนี้ กฎแห่งอนิจจัง คือความไม่เที่ยงนั้นเป็นกฎอันเฉียบขาดยิ่งนัก มีแต่
พระนิพพานเท่านั้นที่กฎแห่งอนิจจังคลุมไปไม่ถึง กฎแห่งอนิจจังนั้นเกี่ยวเนื่องอยู่กับกาลเวลา
เวลาสามารถจะเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างได้ พุทธศาสนสุภาษิตมีอยู่ว่า “กาลโศ สมสติ ภูตานิ
สพฺพวาเนว สหตฺตนา กาลย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมทั้งตัวมันเอง” หมายความว่าเวลาล่วงไป
หมดไปด้วย อายุของสัตว์ทั้งหลายสั้นไปด้วย เหมือนลูกกลิ้งกินโดยกาลเวลาค่อย ๆ ถูกกลิ้ง
ไปที่ละน้อยจนหมดสิ้น

กาลเวลา สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งที่น่ารักให้น่าขง สิ่งที่หอมให้เหม็นสิ่งที่รุ่มรมย์ให้
น่าเบื่อหน่าย ในทางตรงกันข้ามก็เป็นไปได้เช่นกัน

ร่างกายอันสดสวยงดงามเป็นที่ตั้งแห่งความปรารถนาของผู้ยังมีราคะทั้งหลาย ใน
ที่สุดก็เบื่อหน่ายไม่มีใครต้องการ ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมชวนใจให้สุดดม เมื่อเก็บมาไว้สักกระยะ
หนึ่งก็เหม็นเช่นเดียวกัน อาหารที่อร่อยเป็นที่พอใจ ปล่อยให้ทิ้งไว้สักกระยะหนึ่งก็ไม่มีใคร
ปรารถนาและต้องนำเสียดเสเอียน แต่ของเหม็นหลายอย่างพอหมักหมมอยู่นานเข้ากลายเป็น
เป็นของมีประโยชน์ เช่น เป็นปุ๋ยอย่างดี ตัวอย่างเช่นขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ แม้แต่
ซากสัตว์ น้ำเหลืองของคนตายนั้นเหม็นน่าเวียนหัว กลิ่นนี้ใส่และอาเจียน ลองเอาผ้าเช็ดหน้า
ชุบน้ำเหลืองเก็บไว้สักกระยะหนึ่งจะหอมเหมือนดอกมะลินี้คืออำนาจแห่งกาลเวลาและกฎอัน
เฉียบขาดของความไม่เที่ยง

ด้วยประการดังกล่าวมานี้ สิ่งต่าง ๆ จึงไม่มีค่าในตัวตนเองหรือเราไม่อาจรู้ค่าอัน
แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย นอกจากค่าสัมพันธของมัน

ในด้านเหตุปัจจัยก็ทำนองเดียวกัน เราไม่ค่อยรู้เหตุแท้ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น
เราพอจะรู้ได้ก็แต่เหตุสัมพันธ ตัวอย่างเช่น เราเห็นคนถูกรถชนตาย เหตุแท้แห่งความตาย
ของเขาคืออะไร? เราพบเหตุประกอบ (ปัจจัย หรือ factors) มากมาย เป็นการประจบเหมาะ
เข้าหลายอย่างมาประสานกันในเวลาเดียวกัน หรือมีเหตุรอง ๆ อื่น ๆ อีกอันผลักดันให้มาถึง
จุดนั้น สมมติว่าเราตอบว่าเหตุแท้ของความตายของเขาคือการที่เขาเกิดมา ดูเหมือนจะตรง
เพราะคนทุกคนที่เกิดมาแล้วต้องตายเสมอเหมือนกันหมด ส่วนจะตายเพราะอะไรนั้นเป็น
ปัจจัยเหตุประกอบหรือปัจจัยตามต่อไปว่า อะไรทำให้เขาเกิดมา? ก็ต้องสาวไปตามแนวปฏิจ
สมุปบาท ซึ่งสัมพันธย์ดียวกันมากมาย เป็นทฤษฎีสัมพัทธ์อีกเหมือนกัน

เวลาช่วงหนึ่ง ๆ จะเร็วหรือช้า ไม่ได้อยู่ที่ตัวเวลาเองเพียงอย่างเดียว แต่สัมพันธ์กับ
ความรู้สึกรของเรา ถ้าเรารู้สึกเป็นสุขอยู่ เพลิดเพลินอยู่เวลาปรากฏเป็นเร็ว ถ้าเรารู้สึกทุกข์ทรมาน
เวลาปรากฏเป็นช้า-ช้าเหลือเกิน แต่ละชั่วโมงช่างล่วงไปช้าเสียจริง ๆ แม้แต่เวลาของผู้รอคอย
ก็ปรากฏเป็นช้าเหมือนกัน

“ราตรีหนึ่ง ปรากฏเป็นยาวนานสำหรับผู้ตื่นอยู่ (ไม่ได้หลับ)

โยชน์หนึ่งปรากฏว่าไกลสำหรับผู้เหนื่อยล้าแล้ว

สังสารวัฏเป็นของยาวนานสำหรับคนพาลผู้ไม่รู้พระสัทธรรม”¹

55. **มีความจริงที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์** ซึ่งไม่มีเหตุปัจจัยและพ้นจาก
ความเปลี่ยนแปลง ข้อนี้หมายถึงความจริงในตัวเอง คือมันจริงอย่างนั้น เป็นอย่างนั้น (ตถตา)

(1) ขุททกนิกาย 25/23/15

ไม่เป็นอย่างอื่น (อนัญญา) ตัวอย่างเช่น ความแก่ ความตายของสัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้น เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ปรากฏแก่เราอยู่ในประสบการณ์ของเรา แม้จะเป็นจริงที่ตายตัว เด็ดขาดก็ตาม แต่มันก็เป็นเพียงความจริงชั้นนอกที่ปรากฏออกมา แต่ความจริงชั้นในและอยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์อันนี้ยังมีอีก เป็นกฎที่เฉียบขาดกว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงแน่นอน เด็ดเดี่ยวนั้นคือกฎหรือสภาวะธรรมอันทำให้สัตว์ที่เกิดขึ้นแล้วต้องแก่ต้องตาย กฎที่ว่านั้นคืออะไร? คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์และความเป็นอนัตตานั้นเอง สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“ตถาคต¹ จะอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นก็คงดำรงอยู่อย่างนั้น คือเป็นธรรมดาอย่างนั้นเอง กล่าวคือ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรม² ทั้งปวงเป็นอนัตตา ตถาคตเพียงแต่ได้ตรัสรู้ ทางทะเลปุโรหิต เมื่อตรัสรู้แล้ว ทางทะเลแล้ว จึงได้บอกแสดงบัญญัติ เปิดเผย จำแนก และทำให้ง่ายเท่านั้น”³

รวมความว่ากฎธรรมดามีอยู่ในธรรมชาตินั้นเอง คือความจริงที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ เป็นกฎที่แน่นอน เฉียบขาด ไม่เข้าใครออกใคร ไม่ใช่กฎที่บุคคลตั้งขึ้น แต่เป็นกฎธรรมดาธรรมชาติ ซึ่งใครๆ จะขัดแย้งเปลี่ยนแปลงไม่ได้ทั้งสิ้น ถ้าบุคคลสามารถเอาชนะกฎอันนี้ได้ เขาก็จะเอาชนะความตายได้

56. จะต้องมีความจริงที่เป็นโลกุตระอยู่เบื้องหลังความจริงที่เป็นปรากฏการณ์ ได้อธิบายมาบ้างแล้วในข้อ 55 เกี่ยวกับความจริงที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ว่าเป็นอย่างไร ในที่นี้ขอยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบเพิ่มเติม เช่นความจริงทางศีลธรรมหรือจริยธรรมในสังคมที่สอนให้คนเว้นจากการเบียดเบียนกัน ให้สงเคราะห์เอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน ทุกคนยอมรับว่าข้อนี้เป็นความจริงที่ดี สังคมจึงมีจุดมุ่งหมายไปทางนี้ทั้งสิ้น แม้จะมีวิธีการที่ต่างกันก็ตาม อะไรคือสังขารที่อยู่เบื้องหลังของจริยธรรมในสังคมข้อนี้ สังขารอันสูงสุด (ultimate truth) ในเรื่องนี้ก็คือความรู้ชัด ความตระหนักแน่นว่า คนทุกคนสัตว์ทุกตัว รักสุขเกลียดทุกข์ ไม่ชอบให้ใครมาเบียดเบียนตน ประสงค์การสงเคราะห์เอื้อเพื่อ

อนึ่ง ความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลงนั้นเป็นโลกุตระธรรม สังคมจะเว้นจากการเบียดเบียนกัน ประสบสันติสุขอันถาวร ถ้าคนในสังคมนั้น ไม่โลภ ไม่โกรธและไม่หลงสังขารที่ไม่มีการเบียดเบียนกันก็ดี สันติสุขอันถาวรก็ดี เป็นปรากฏการณ์ที่เรามองเห็นได้สภาพอย่างนี้มีโลกุตระธรรมคือความไม่โลภไม่โกรธและไม่หลงอยู่เบื้องหลัง นี่คือหลักที่ว่า จะต้องมีความจริงที่เป็นโลกุตระอยู่เบื้องหลังความจริงที่เป็นปรากฏการณ์

(1) หมายถึงองค์พระพุทธเจ้า

(2) คำว่า ธรรม หมายถึงรวมเอาทั้งสังขารและวิสังขาร (นิพพาน)

(3) อังคุตตรนิกาย 20/368/576

เราจะเห็นตัวอย่างในสังคมของพระอริยะ ตั้งแต่พระโศดาบันขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ จะไม่มีการเบียดเบียนกันเลย พระโศดาบันและพระสีกทาคามีนั่น แม้จะมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ แต่ก็เลสอย่างนี้ของท่านไม่รุนแรงถึงขั้นคุณไม่อยู่ถึงกับต้องเบียดเบียนผู้อื่น

อีกนัยหนึ่ง ศิลกรรม หรือจริยธรรมที่ดังามันนั้นจะต้องมีปรมัตถธรรมอยู่เบื้องหลัง อธิบายได้ด้วยปรมัตถธรรม ผู้ที่ไม่เข้าใจปรมัตถธรรมของศีลธรรมข้อนั้น ๆ จะไม่สามารถเข้าใจ ในศีลธรรมข้อนั้นได้ และอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจไม่ได้ด้วย เพราะไม่เข้าใจความจริงที่อยู่เบื้องหลัง ของปรากฏการณ์ เปรียบเหมือนคนที่ไม่รู้ว่ามีฟ้าร้องเพราะอะไร จึงไม่สามารถอธิบายเรื่องฟ้าร้อง ให้ถูกต้องได้ ทั้ง ๆ ที่ได้ยินอยู่บ่อย ๆ

ถ้าจะถามว่า เพราะเหตุไร พระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามไม่ให้พระสงฆ์พูดอวดอุตริมนุสสธรรม (ฌาน วิปัสสนา สมาธิ สมาบัติ มรรค ผล นิพพาน) แก่อนุปสัมปัน (คฤหัสถ์ หรือ ผู้ที่มีได้เป็น ภิกษุ แม้สามเณรก็ได้) อะไรคือความจริงที่อยู่เบื้องหลังของพระบัญญัตินี้ นอกจากเรื่องราวอันเป็นต้นบัญญัติแล้ว ปรมัตถธรรมของเรื่องนี้ก็คือความโอ้อวดนั้นเป็น กิเลสชนิดหนึ่งที่เรียกว่า **สาไถย** คู่กับมายาคนที่ยังมีมายาสาไถยอยู่จะบรรลुकุณธรรมระดับ สูงได้อย่างไร อนึ่ง สมาธิ ฌาน วิปัสสนา เป็นต้นนั้นทำให้ผู้ปฏิบัติสำคัญผิด หรือหลงผิดเข้าใจผิด บ่อย ๆ ว่าตนได้บรรลุธรรมขั้นสูงแล้ว ทั้ง ๆ ที่ได้ล้มรสแห่งความสงบเข้าเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะความสงบชนิดนี้ตนไม่เคยได้รับมาเลยตลอดชีวิตที่ผ่านมา พอเริ่มอวดก็เริ่มเสื่อม-เสื่อม แล้วทำให้เกิดขึ้นได้ยาก แม้ในปัจจุบันนี้เอง ผู้ปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนานั้น อาจารย์สั่งห้ามไม่ให้อวดเก่ง หรือบอกผลแห่งการปฏิบัติแก่ผู้ใด นอกจากอาจารย์เอง เพื่อชี้แนะข้อที่ยังบกพร่อง อยู่และหนุนส่วนที่ทำได้อยู่แล้ว

57. มีความจริงอยู่ 2 อย่างซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งพุทธธรรม อย่างหนึ่งคือ สมมติ สัจจะ อีกอย่างหนึ่ง คือปรมัตตสัจจะ สมมติสัจจะคือความจริงระดับสมมติ ที่คนธรรมดา สามัญทั่วไปรู้จักและยอมรับกันอยู่ เช่น ความเป็นนั้นเป็นนี่ต่าง ๆ ยศศักดิ์ฐานันดรต่าง ๆ ฝ่าย สังฆมณฑลเช่น สมณศักดิ์เป็นพระครู เจ้าคุณชั้นต่าง ๆ ล้วนเป็นสมมติสัจจะทั้งสิ้น เหมือน เราดูหนังละคร เขาผูกเรื่องขึ้น สมมติว่าคนนั้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน คนนี้เป็นมเหสี คนโน้น เป็นเสนาบดีเป็นอำมาตย์ หรือเป็นชวานาก็ล้วนแต่สมมติขึ้นแล้วดำเนินเรื่องไป ทำให้คนหัวเราะ บ้างร้องไห้เพราะเศร้าโศกไปตามเรื่องนั้นบ้าง เกลียดคนนั้น รักคนนี้ ในเรื่องหนังเรื่องละครบาง ที่คนดูดูเพลินไปจนลืมว่าเรากำลังดูหนังดูละคร เอาตัวเข้าไปพัวพันกับเหตุการณ์ในเรื่องที่เขา สร้างขึ้นจึงหลงรักหลงชังตามไปด้วย

ในชีวิตจริง ๆ ของคนเรา (ไม่ใช่ในหนังในละคร) ก็เป็นเรื่องทำนองนั้นเหมือนกัน ถ้าเพลินเพลินไป หลงติดสมมติเข้าก็ทำให้ยุ่งใจ ยึดมั่นถือมั่นเป็นเรื่องจริงจังเกินไป

เห็นเรื่องสมมติเป็นเรื่องจริง เช่นได้ยศแล้วหลงยศ เป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่นที่ไม่มียศเช่นตน ผู้ที่มียศด้วยกันก็ข่มกันด้วยยศที่สูงกว่า

มองให้ละเอียดลงไปอีก คนสัตว์และสิ่งของในโลกนี้ก็ล้วนแต่สมมติทั้งนั้น อย่างนี้สมมติเรียกว่าคน อย่างนี้สมมติเรียกว่าสัตว์ อย่างนี้สมมติเรียกว่าต้นไม้ อย่างนี้โติตะ อย่างนี้เก้าอี้ เมื่อแยกย่อยออกไปก็ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ มีแต่ขั้น 5 ธาตุ 4 หรือธาตุ 6 (โปรดดูข้อ 12, 13) ประชุมกันเข้าถูกส่วน เหมือนเหล็กบ้าง ไม้บ้าง ยางบ้าง สายไฟบ้าง กระจกบ้าง นำมาประกอบถูกส่วนให้แล่นไปได้ด้วยมีคนขับ เราสมมติเรียกว่ารถยนต์ สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ยถา หิ องคสมุฏาธา โหติ สทฺโธ รโถ อิติ

เอวํ ขนฺนเรสุ สนฺนเตสุ โหติ สตฺโถติ สมฺมติ

เมื่อขั้น 5 มีอยู่ การสมมติเรียกว่า “สัตว์” ก็มีได้เหมือนการนำเอาสัมภาระต่าง ๆ มาประกอบกันเข้าแล้ว เสียงเรียกว่า ‘รถ’ ก็มีขึ้น”

แม้แต่ขั้น 5 และธาตุ 4 ธาตุ 6 เอง พอนำมาวิเคราะห์แยกย่อยแต่ละอย่างก็คืออะไร ก็ยังพบส่วนประกอบอีก เช่นสสารอย่างใดอย่างหนึ่ง (รูป) ที่เราสัมผัสได้ด้วยมือมองเห็นได้ด้วยตา เช่นโติตะตัวหนึ่ง “เมื่อแยกสสารนั้นออกเป็นส่วนย่อยจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้าย จะแบ่งด้วยวิธีกลไกออกไปอีกไม่ได้ ส่วนที่เล็กที่สุดแบ่งต่อไปอีกไม่ได้นี้เรียกว่า อนุ หรือโมเลกุล (Molecule) โมเลกุลนี้แบ่งออกได้อีกด้วยวิธีเคมีได้ส่วนที่เล็กที่สุดที่วิธีเคมีไม่สามารถแบ่งได้อีกเรียกว่า ปริมาณ หรืออะตอม (Atom) ปัจจุบันนี้ได้พบอีกว่าอะตอมไม่ใช่สิ่งเล็กที่สุดเสียแล้ว เพราะอะตอมประกอบด้วยอนุภาคซึ่งเล็กลงไปกว่าตัวอะตอมเอง อนุภาคดังกล่าวนี้คือ อิเล็กตรอน โปรตอนและนิวตรอนประกอบกันขึ้นเป็นอะตอมของธาตุต่าง ๆ”¹

“อนึ่ง วิทยาศาสตร์ได้แบ่งสสารออกไป 3 ลักษณะ คือ ของแข็งของเหลว และแก๊ส ของแข็งเช่นโติตะเป็นต้นนั้น เมื่อมองให้ลึกซึ่งจริงก็จะไม่พบของแข็ง คือถ้าเรามองผ่านทางอุลตรา ไมโครสโคปิก (ultra microscopic eyes) เราจะพบว่ามันเป็นเพียงความสับสนวุ่นวาย ความหมุนเวียนของอะตอมและอิเล็กตรอนเท่านั้น ดังนั้น โติตะซึ่งดูเหมือนเป็นของแข็งนั้น ความจริงแล้วมันเป็นเพียงสูญญากาศ (Empty space) จึงไม่มีอะไรในโลกที่เรียกได้ว่าเป็นของแข็งจริง ๆ”²

นี่คือตัวอย่างแห่งความจริงที่เป็นสมมติสัจจะและปรมาตตสัจจะ บุคคลผู้ต้องการศึกษาพุทธธรรมให้เข้าใจลึกซึ้ง ไม่ให้สับสน จะต้องทำความเข้าใจในสัจจะทั้ง 2 ประการนี้ให้ดี เมื่อเข้าใจดีแล้วจะได้ไม่นำพระธรรม 2 ระดับมาขัดแย้งกัน มิฉะนั้นแล้วจะสับสนปนเป และ

(1) แบบเรียนวิทยาศาสตร์ทั่วไปเล่ม 2 ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2518 หน้า 321-322

(2) John Hoper; An Introduction to Philosophical Analysis; page 7

เห็นว่าพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าขัดกันเอง ขอยกตัวอย่างเช่นในที่หนึ่ง ทรงสอนว่า ตอนเป็นที่พึ่งของตน แต่อีกที่หนึ่งทรงสอนว่า **ตัวตนไม่มี** (อนัตตา) ที่หนึ่งทรงสอนว่า ให้ สงเคราะห์บุตรภรรยา อีกที่หนึ่งทรงสอนว่า **บุตรไม่มี** **ตนของตน** **ยังไม่มี** **บุตรและทรัพย์จะมีอย่างไร** ดังนี้ เป็นต้น ถ้าเราทำความเข้าใจอย่างถูกต้องว่าปริยายแรกทรงแสดงโดยสมมติสัจจะ ปริยายหลังทรงแสดงโดยปรมาตตสัจจะแล้ว ความสับสนจะไม่มี เพราะฉะนั้นผู้ที่ไม่รู้จักความแตกต่างระหว่างความจริงทั้ง 2 อย่างนี้ ย่อมไม่สามารถเข้าใจพุทธธรรมที่ลึกซึ้งได้

58. **เรื่องนิพพานฉันท** เรื่องตลกคคือผู้เข้าถึงนิพพานก็ฉันทนั้น ธรรมดาของท่าน เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้เหมือนกัน ท่านผู้ที่บรรลุนิพพานแล้วย่อมมีพฤติกรรม ความรู้สึก นึกคิดต่าง ๆ แตกต่างออกไปจากผู้ยังไม่ถึงนิพพาน เพราะฉะนั้นจะเอาความรู้สึกนึกคิดหรือ ธรรมดาของคนสามัญไปวัดท่านไม่ได้ เพราะธรรมดาของท่านเป็นอีกอย่างหนึ่งแล้ว เหมือน ดักแด่หรือตัวแก้วที่กลายเป็นผีเสื้อแล้ว ย่อมมีวิสัยสามารถและพฤติกรรมต่างจากตัวหนอน ดักแด่เป็นธรรมดา

อนึ่ง เมื่อท่านเหล่านี้นิพพาน (ดับขันธ หรือสิ้นชีพ) แล้วก็บอกไม่ได้อธิบายไม่ถูก อีกเหมือนกันว่าท่านเป็นอย่างไร มีอยู่หรือไม่มีอยู่ พระพุทธเจ้าเพียงตรัสอธิบายโดยอุปมาว่า เหมือนไฟที่สิ้นเชื้อดับไปแล้ว กล่าวไม่ได้ว่าอยู่แห่งหนใด

เพื่อให้เรื่องนี้ชัดเจนขึ้น ขอยกเอาบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท่านผู้บรรลุนิพพานแล้ว มาเป็นตัวอย่าง

ก. เรื่องที่เกี่ยวกับองค์พระพุทธเจ้า

1. เมื่อพระพุทธเจ้าโปรดยสกุลบุตรให้ได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว บิดาของท่านยสะ ออกติดตามไปบวชของทำนยสะวางอยู่ที่ป่าอิสิปตนะ จึงเดินเข้าไปยังที่ที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นบิดาของท่านยสะมาแต่ไกล ทรงบันดาลฤทธิ์ (อิทธิทธิสังขาร) ไม่ให้เศรษฐีเห็นบุตรของตน เมื่อเศรษฐีทูลถามว่า ทรงเห็นยสกุลบุตรบ้างไหม? พระพุทธองค์ตรัสว่า “เขื่อนิ่งก่อน บางทีท่านนั่งอยู่ตรงนี้อาจจะเห็นยสกุลบุตรนั่งอยู่ตรงนี้ ด้วยเหมือนกันก็ได้”

พระศาสดาทรงแสดงธรรมคืออนุปฺพฬิกถา 5 และอริยสัจ 4 ให้บิดาของท่านยสะ บรรลุโสดาปัตติผล ณ ที่นั้น ฝ่ายท่านยสะฟังธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงแก่บิดา พิจารณาซ้ำ อีกครั้งหนึ่ง จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง เป็นพระอรหันต์พระศาสดาทรงทราบดังนั้น จึง ทรงกลายอิทธิทธิสังขารคือทรงกลายฤทธิ์ที่กำบังท่านยสะไว้ บิดาของท่านยสะจึงได้เห็นบุตร ของตนนั่งอยู่ที่นั่นเอง

(พระวินัยปิฎกเล่ม 4 ข้อ 27-28)

2. ทรงแสดงปาฏิหาริย์เป็นอันมาก เมื่อเสด็จโปรดชฎิล 3 พี่น้อง เพราะชฎิลพวกนั้นมัทธิมานะมากไม่เคารพนับถือโดยง่าย จึงทรงแสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เช่น

2.1 ทรงทำให้คว้นและไฟปรากฏขึ้นทั่วโรงบูชาไฟของชฎิล จนพวกชฎิลเข้าใจผิดคิดว่าโรงบูชาไฟถูกไฟไหม้

2.2 วันหนึ่งอุรุเวลกัสสปเตรียมบูชาัญญเป็นการใหญ่ ประชาชนที่เคารพนับถือจะมากันมาก เขาตำริว่าเงินหนอพรงนี้ พระสมณะรูปนั้นจะไม่มาฉันในสำนักของเราเพราะถ้าสมณะรูปนั้นมา ท่านมัทธิมมาก มีอานุภาพมาก คนทั้งหลายจะพึงเลื่อมใสท่านลากสักการะของเราจะเลื่อม **พระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิด** ของเขาแล้ว วันนั้นเสด็จไปบิณฑบาตเสียในที่ไกลและสวยที่อื่น วันรุ่งขึ้น เมื่ออุรุเวลกัสสปทูลถามว่าเมื่อวานทำไมจึงไม่มา ตรีสถามว่า ท่านคิดมิใช่หรือว่าทำอย่างไรสมณะรูปนี้จะไม่มา

2.3 พวกชฎิลเตรียมผ้าฟืนไว้บูชาไฟ แต่ไม่สามารถจะเผาได้ เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบันดาลฤทธิ์ แต่พอพระองค์ตรัสว่าจงเผาเถิด พวกชฎิลก็เผาได้ เมื่อพวกชฎิลจะก่อไฟก็ก่อไม่ติด เมื่อทรงอนุญาตแล้วทรงก่อติด พอจะดับไฟก็ดับไม่ได้ เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ดับจึงดับได้

2.4 เกิดฝนตกหนักน้ำท่วม ที่ที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ก็ถูกน้ำท่วม จึงทรงบันดาลให้น้ำแห้งออกไปโดยรอบ (ทรงแหวกน้ำ) แล้วเสด็จจงกรม (ทรงพระพุทธดำเนินไป-มา) อยู่ที่ภาคพื้น มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตอนกลาง อุรุเวลกัสสปและบริวารมาเห็นแล้วประหลาดใจมาก พระผู้มีพระภาคเสด็จขึ้นสู่อากาศแล้วลงประทับในเรือลำหนึ่ง

แม้ทรงแสดงปาฏิหาริย์นานาประการอย่างนี้ อุรุเวลกัสสปรู้สึกทึ่งมาก ยอมรับว่าสมณะนี้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากก็จริง แต่คงมิได้เป็นพระอรหันต์เช่นตน พระพุทธองค์ทรงทราบความคิดของเขามาตลอดในที่สุดตรัสว่า กัสสป ท่านมิได้อรหันต์ดอกปฏิบัติทาที่ทำให้เป็นอรหันต์ของท่านก็ไม่มี เมื่อตรัสดังนี้ อุรุเวลกัสสปจึงได้ความสังเวชสลดใจชบสรีระลงที่พระบาทของพระผู้มีพระภาคและขอบวช พระพุทธองค์ทรงเตือนให้ปรึกษากับบริวารให้ดีเสียก่อน

(พระวินัยปิฎก เล่ม 4 ข้อ 38-51)

๑๗๑

ข. เรื่องที่เกี่ยวกับพระสาวก

1. เรื่อง**พระปิลินทวัจฉะ** เณรมิตเสวียนหญฺ้าให้เป็นมาลัยทองคำ เรื่องมีอยู่ว่าครั้งหนึ่งพระปิลินทวัจฉะ (สาวกผู้เป็นเอตทัคคะในทางเป็นที่รักของเทวดา) กำลังให้คนทำเงื่อมเขาแห่งหนึ่งให้สะอาดเรียบร้อยเพื่อทำเป็นที่หลักเรือนหาความสงบในเขตนครราชคฤห์

พระเจ้าพิมพิสาร จอมเสนาแห่งแคว้นมคธ (พระเจ้าแผ่นดินมคธ) เสด็จเข้าไปหา ท่านปิลินทวัจฉะ ทรงทราบเรื่องราวที่พระปิลินทวัจฉะกำลังให้คนทำความสะอาดเงื่อมเขาอยู่ จึงเรียนถามท่านว่า ต้องการคนทำการวัดมาช่วยบ้างไหม ? พระปิลินทวัจฉะทูลว่า เรื่องคนทำการวัดนี้ พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงอนุญาต พระเจ้าพิมพิสารจึงเรียนว่า “ถ้าพระคุณเจ้ากราบทูล พระผู้มีพระภาคให้ทรงอนุญาตแล้ว จะทรงถวายคนทำงานวัด”

พระปิลินทวัจฉะอนุโมทนาในกุศลเจตนาของพระเจ้าพิมพิสารแล้ว ส่งสมณทูตไป เมืองสาวัตถี (เวลานั้นพระศาสดาประทับอยู่ที่เชตวันาราม เมืองสาวัตถี) กราบทูลเรื่องราวที่พระเจ้าพิมพิสารมีราชศรัทธาจะถวายคนทำการวัด จะทรงอนุญาตหรือไม่ พระผู้มีพระภาคทรงประชุมสงฆ์อนุญาตให้มีคนทำการวัดได้

วันต่อมา เมื่อพระเจ้าพิมพิสารเสด็จมาหาพระปิลินทวัจฉะทูลถามถึงเรื่องนั้น พระปิลินทวัจฉะทูลว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแล้ว พระราชาตรัสว่า จะถวายคนวัดมาแต่แล้ว ก็ทรงลืม กาลเวลาล่วงไปนาน จึงทรงระลึกได้ ตรัสถามอำมาตย์ว่าได้ถวายคนวัดแก่พระคุณเจ้า ปิลินทวัจฉะแล้วหรือยัง อำมาตย์ทูลว่า ยัง ตรัสถามว่าล่วงเลยมากี่วันแล้ว ทูลว่า ล่วงเลยมา เกือบ 2 ปีแล้ว (ในตำราบอกกว่า 500 วัน) จึงถวายคนทำการวัดไป 500 คน ตั้งเป็นหมู่บ้านหนึ่ง ต่างหาก เรียกว่า หมู่บ้านอารามิก (คนวัด) บ้าง, หมู่บ้านปิลินทวัจฉะบ้าง

คนพวกนั้นก็เลื่อมใส พระปิลินทวัจฉะท่านเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านนั้นเสมอ วันหนึ่งเข้าไปบิณฑบาตที่เรือนหนึ่ง บุตรีของหญิงคนวัดกำลังร้องไห้ ท่านถามว่า เขาร้องไห้ทำไม

“เขาอยากได้ดอกไม้สวย อยากได้เครื่องแต่งกายงาม ๆ” แม่ของเด็กหญิงกราบเรียน ท่าน

“จะเอาไปทำไม ?” ท่านถาม

“เขามีมหรสพเจ้าค่ะ ในหมู่บ้าน, ลูกอิฉันเห็นเด็กคนอื่น แต่งกายกันสวย ๆ มีดอกไม้งาม ๆ ก็อยากมีบ้าง อิฉันบอกว่า เราเป็นคนจนจะเอาดอกไม้และเครื่องแต่งกายงาม ๆ มาจากไหน มันไม่ฟัง ร้องไห้อยู่นี้แหละเจ้าค่ะ”

“นั่นอะไร” พระถามถึงวัตถุสิ่งหนึ่ง

“เสวียน¹หญ้า เจ้าค่ะ” หญิงแม่บ้านตอบ

“เอามา^{นี้}ซิ”

เมื่อได้เสวียนหญ้าแล้ว พระเถระอธิษฐานให้เสวียนหญ้าเป็นทองคำ พอเด็กสวม

(1) คือหญ้าที่ขูดกันเป็นวงกลม มีไว้สำหรับรองภาชนะเช่นหม้อเป็นต้น

ศรัทธาเท่านั้น เสวียนหญ้าได้เป็นทองคำสุกปลั่งสวยงาม เป็นดอกไม้ทองคำทั้งดงามเหลือเกิน แม้ในพระราชวังของพระเจ้าพิมพิสารก็ไม่เคยมี

ชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน ทราบเรื่องนี้ ก็อึ้งเพียงแต่เห็นเด็กหญิงคนหนึ่งสวมมาลัยทองคำบนศีรษะ จะเป็นเพราะวิชา หรือเพราะเข้าใจผิดก็ตาม ได้กราบทูลเรื่องที่เด็กหญิงคนหนึ่งมีมาลัยทองคำ เห็นจะเป็นเพราะขโมยมาเป็นแน่แล้ว

พระเจ้าพิมพิสารทรงเชื่อ จึงรับสั่งให้จงจำทุกคนในครอบครัวนั้น วันรุ่งขึ้นพระปิลินทวัจฉะจะไปปิดทวารที่เรือนนั้นอีก ไม่เห็นใคร จึงถามเพื่อนบ้าน ทราบเรื่องแล้วรีบเข้าเฝ้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารทูลถามว่า ที่ให้จงจำคนทำการวัดนั้นด้วยเรื่องอะไร ?

“เขาต้องเป็นขโมยแน่ พระคุณเจ้า เขาเป็นคนจนจะเอามาลัยทองคำสวยงามอย่างนี้มาจากไหน ?”

พระปิลินทวัจฉะจึงอธิบายขอให้ปราสาทของพระเจ้าพิมพิสารเป็นทองคำ ทนไฟปราสาททั้งหลายได้กลายเป็นทองคำต่อพระพักตร์พระเนตรของพระเจ้าพิมพิสารนั่นเองแล้วทูลถามว่า “มหาบพิตร, นี่ทองคำมากมายทรงได้มาจากไหน ?”

พระราชาทรงเข้าพระทัยและรับสั่งให้ปล่อยครอบครัวคนทำงานวัดนั้นไป

(วินัยปิฎก เล่ม 2 หน้า 117 ข้อ 138)

2. เรื่องพระสารีบุตร เข้าวันหนึ่ง ลงจากภูเขาคิชฌกูฏพร้อมด้วยภิกษุจำนวนมาก ได้เห็นกองไม้กองใหญ่ในที่แห่งหนึ่ง จึงพูดกับภิกษุทั้งหลายว่า อาวุโส หากว่าภิกษุผู้มีฤทธิ์ มีความชำนาญทางจิตจะพึงอธิบายว่า ขอให้กองไม้นั้นเป็นดิน กองไม้นั้นก็จะเป็นดินทันทีทีเดียว เพราะเหตุไร ? เพราะกองไม้นั้นมีธาตุดินอยู่ ถ้าภิกษุเช่นนั้นอธิบายกองไม้นั้นให้เป็นน้ำ ไฟ หรือลม กองไม้นั้นก็จะเป็นอย่างที่ท่านอธิบายทีเดียว เพราะว่าในกองไม้นั้นมีธาตุ น้ำ ไฟ และลมอยู่ เธอจะอธิบายให้กองไม้นั้นงาม หรือไม่งามก็ได้ เพราะในกองไม้นั้นมีทั้งสุภธาตุ และอสุภธาตุอยู่

(พระสุตตันตปิฎก เล่ม 22/380/312)

สำหรับองค์พระพุทธเจ้าเองนั้นมีเรื่องเล่าว่า สามารถจะอธิบายให้ภูเขาใหญ่ทั้งลูกเป็นทองคำได้ ถ้าทรงพระประสงค์ แต่ทรงเห็นว่า ทำอย่างนั้นจะมีประโยชน์อะไร คนโลกจะแย่งชิงกัน ฆ่าฟันกันตายหมด แม้ภูเขาทองคำทั้งลูกก็ยังไม่พอแก่ความต้องการของคน ๆ เดียว แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำก็ไม่มีความประโยชน์ สู้กำจัดความโลภไม่ได้

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องมหัศจรรย์ไว้มากมาย ซึ่งเป็นวิสัยของท่านผู้บรรลุนิพพานแล้ว จะทำได้แต่ไม่ใช่วิสัยของคนธรรมดาสามัญ ขอยกมากล่าวอีกสักตัวอย่างหนึ่ง คือ เรื่องพระเรวัตร์ น้องชายพระสารีบุตร และเป็นน้องคนสุดท้อง น้องคนอื่น ๆ ของ

พระสารีบุตรทั้งหญิงและชายได้ออกบวชตามท่านกันหมดแล้ว คือ น้องหญิง 3 คน ชื่อ จาลา อุปจาลา และ สีสุปจาลา น้องชาย 2 คน ชื่อ จุนทะ และอุปเสนะ

มารดาของท่านเกรงว่า พระสารีบุตรจะชวนน้องชายคนเล็กบวชเสียอีก จึงคิดจะผูก เรวัตฤกumar ไว้ให้มันด้วยเครื่องผูกคือการครองเรือน จึงจัดแจงให้แต่งงานตั้งแต่อายุ 7 ขวบ

เมื่อญาติประชุมกัน อวยพรให้คู่บ่าวสาว ญาติทางฝ่ายหญิงได้กล่าวว่า “ขอเจ้าจงเห็น ธรรมที่ยายของเจ้าเห็นแล้ว จงมีอายุยืนนานเหมือนยายของเจ้า”

เรวัตฤกumar สงสัยว่าอะไรคือธรรมที่ยายของเด็กหญิงเห็นแล้ว คนไหนคือยายของเด็กหญิง เขาถามญาติทางฝ่ายหญิง พวกญาติได้บอกให้เขารู้จักหญิงคนหนึ่งซึ่งมีอายุได้ 120 ปี ฟันหลุด ผมหงอก หนังหดเหี่ยว ตัวตกระ หลังโก่ง

เรวัตฤกumarถามว่า หญิงที่เขาแต่งงานด้วยต่อไปจะต้องเป็นอย่างนั้นเหมือนกันหรือ ได้รับคำตอบว่า ถ้าอยู่นานไปก็จะต้องเป็นเหมือนกันอย่างนั้น

เรวัตฤกumarสติใจว่า “สตรีระนี้ แม้ดูงาม แต่ไม่นานนัก ชราก็จะมากลืนความงาม เหล่านี้เสียหมดสิ้น อุปติสสะพี่ของเราคงเห็นเหตุนี้แล้วจึงออกบวช เราเองก็ควรจะหนีออกบวชเสียในวันนี้ทีเดียว”

เมื่อพิธีแต่งงานเสร็จแล้ว พวกญาติได้อุ้มเขาขึ้นสู่ยานกับเจ้าสาวพากลับบ้าน เขา นั่งในยานไปได้หน่อยหนึ่งบอกญาติว่าปวดท้องอุจจาระ ขอลงถ่ายอุจจาระ พวกญาติก็หยุด ยานคอย

เขาทำดั่งนี้บ่อย ๆ หลายครั้ง พวกญาติเห็นว่าเขาไป ๆ มา ๆ บ่อย ๆ จึงมิได้ระวัง รักษาเข้มแข็ง ในครั้งสุดท้ายเขาบอกให้ญาติขับยานไปเรื่อย ๆ ก่อน เขาเสร็จธุระแล้วจะเดินตามไป เมื่อได้โอกาสก็หนีไปยังสำนักภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรกลุ่มหนึ่งประมาณ 30 รูป ขอบวชกับภิกษุเหล่านั้น

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า

“ผู้มีอายุท่านประดับด้วยเครื่องอสังการพร้อม พวกข้าพเจ้าไม่ทราบที่ท่านเป็น พระราชาโอรส หรือบุตรของอำมาตย์ จักให้ท่านบวชได้อย่างไร?”

“ท่านไม่รู้จักกระผมหรือ?” เรวัตฤกumarถาม

“ไม่รู้จัก”

“กระผมเป็นน้องชายของอุปติสสะ”

“ก็ใครเล่าคืออุปติสสะ?”

“ท่านผู้เจริญ! ท่านเรียกพี่ชายกระผมว่า สารีบุตรเมื่อกระผมเรียกชื่อเดิมว่าอุปติสสะ พวกท่านจึงไม่รู้จัก”

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่

“ถ้ากระนั้นมาเถิด พี่ชายของท่านสั่งไว้แล้วเหมือนกัน ว่าถ้าท่านมาขอบวชให้บวชให้”

เมื่อบวชแล้ว ภิกษุทั้งหลายได้ส่งข่าวไปบอกพระสารีบุตรเถระ พระสารีบุตรทูลลา พระศาสดาว่าจะไปเยี่ยมน้องชาย แต่พระศาสดาทรงขอร้องว่าอย่าเพิ่งไปเลยให้รออยู่ก่อนล่วงหน้าไปอีก 2-3 วัน พระสารีบุตรทูลลาอีก พระศาสดาทรงขอร้องอย่างเดิม และตรัสว่าพระองค์ก็จะเสด็จไปเหมือนกัน

ฝ่ายสามเณรเวรัตรคิดว่า “ถ้าเราจะอยู่ที่นี้ พวกญาติอาจตามมาพบได้ จึงเรียนวิธีทำกัมมฐานจนถึงพระอรหันต์แล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปในป่าไม้สะแก ลึกเข้าไปอีกประมาณ 30 โยชน์ ได้บรรลุอรหันต์ผลในพรณานั่นเอง

เมื่อออกพรรษาแล้ว พระสารีบุตรทูลลาพระศาสดาเพื่อเยี่ยมน้องชายอีก พระทศพลตรัสว่า พระองค์ก็จะเสด็จไปเหมือนกัน

พระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสาวกเป็นอันมาก เสด็จไปเยี่ยมสามเณรเวรัตร เมื่อไปได้ หนึ่งหนึ่งถึงทาง 2 แพร่ง พระอนานที่ยืนอยู่ที่ทางสองแพร่ง ทูลพระศาสดาว่า

“พระเจ้าข้า มีทางอยู่ 2 ทาง ทางหนึ่งอ้อมประมาณ 60 โยชน์ มีมนุษย์อยู่ตลอดทาง อีกทางหนึ่งตรงประมาณ 30 โยชน์ เป็นที่อยู่ของพวกอมนุษย์ จะเสด็จไปทางใด?”

“สวัสดี* มากับพวกเราด้วยมีไช้หรือ อนานท์?”

“มาด้วย พระเจ้าข้า”

“ถ้าสวัสดีมาด้วย พวกเราควรไปทางตรงนั้นแหละ”

ตำนานเล่าว่า ครั้งนั้น พวกเทพเจ้าได้ช่วยเหลือภิกษุสงฆ์เป็นอันมากทั้งเรื่องที่พักอาศัย และอาหาร เพราะเทพเจ้าเหล่านั้นคิดว่า “เราจักทำสักการะแก่พระสวัสดีเถระพระผู้เป็นเจ้าของเรา”

ตลอดระยะทางกันดาร 30 โยชน์นั้น พระศาสดาและภิกษุสงฆ์ ได้อาศัยบุญของพระสวัสดีโดยตลอด

ฝ่ายพระเวรัตรเถระ (ความจริงยังเป็นสามเณร แต่ที่เรียกว่าพระเถระเพราะท่านได้เป็นพระอรหันต์แล้ว) ทราบการเสด็จมาของพระศาสดาและภิกษุสงฆ์แล้ว ได้เนรมิตที่อยู่สำหรับภิกษุสงฆ์ และที่ประทับของศาสดาด้วยฤทธิ์ของตน

พระศาสดาประทับอยู่ที่นั่นเดือนหนึ่ง ได้ทรงอาศัยบุญของพระสวัสดีในเรื่องอาหารบิณฑบาต

*พระสวัสดี เป็นสาวกที่เลิกลินทางมัลลก ไปที่โหนดไม้ดอกยามเมื่อพระสวัสดีตามเสด็จด้วย แม้จะไปทางไหนภิกษุสาวกก็ไม่ลำบากเรื่องอาหาร พระศาสดาจึงตรัสกับพระอนานท์ว่าให้ไปทางตรง-ว.ศ.

บรรดาภิกษุทั้งหลายที่มาพักอยู่ที่นั่น มีภิกษุแก่ 2 รูปคิดติเตียนพระเรวดีว่า “ภิกษุนี้รูปเดียว ทำการก่อสร้างเสนาสนะมากมายอย่างนี้ จะมีเวลาบำเพ็ญสมณธรรมอย่างไร พระศาสดาทรงเห็นแก่หน้าว่าเป็นน้องชาย พระสารีบุตรจึงเสด็จมาสู่สำนักของเธอผู้ประกอบนวัตรกรรม (การก่อสร้าง) เห็นปานนี้”

วันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ได้ทรงทราบความคิดของภิกษุ 2 รูปนั้นแล้ว เมื่อประทับอยู่ที่นั่นสิ้นเดือนหนึ่งแล้ว ในวันเสด็จออกได้ทรงอธิษฐานให้ภิกษุ 2 รูปนั้นล้มบริวารบางอย่างไว้ เช่น หลอดน้ำมัน และรองเท้า เป็นต้น เมื่อเสด็จออกไปภายนอกได้หน่อยหนึ่งก็ทรงคลายฤทธิ์

ทั้งสองรูปรู้สึกตัวว่าตนได้ล้มของไว้ จึงกลับไปอย่างตะลึงตะลาน ถูกหนามไม้สะแกตำทำ พบห่อสิ่งของ ๆ ตนแขวนห้อยอยู่ที่ต้องสะแก เพราะเวลานั้นพระเรวดีเธอก็คลายฤทธิ์แล้วเหมือนกัน เสนาสนะที่ท่านสร้างขึ้นด้วยฤทธิ์จึงหายไปด้วย

พระศาสดาเสด็จกลับมายังบุพพาราม ภิกษุแก่ 2 รูปนั้นล้างหน้าแต่เช้า ไปดื่มข้าวต้มในเรือนของนางวิสาขาผู้ถวายอาคันตุกภัต

นางวิสาขาถามถึงที่อยู่ของพระเรวดีว่ารื่นรมย์น้อยอยู่หรือไม่ ภิกษุพวกนั้นตอบว่ากลับไปด้วยไม้สะแก มีหนามมากเหมือนที่อยู่ของพวกเปรต

ต่อมาอีกหน่อยหนึ่ง มีภิกษุหนุ่ม 2 รูปมา นางวิสาขาถวายข้าวต้มแล้ว ถามถึงเรื่องที่อยู่ของพระเรวดีอีก ภิกษุหนุ่ม 2 รูปตอบว่า น่ารื่นรมย์จนไม่อาจจะพรรณนาประดุจเทพสภา ประดุจเนรมิตขึ้นด้วยฤทธิ์

นางวิสาขาเป็นโสดาบัน เข้าใจในความเห็นที่แตกต่างกันของภิกษุ 2 พวกว่า พวกหนึ่งคงเห็นสถานที่เมื่อพระเธวยังไม่คลายฤทธิ์ พวกหนึ่งคงเห็นเมื่อคลายฤทธิ์แล้ว

นางคิดว่า จักทูลถามพระศาสดาเมื่อเสด็จมา และเมื่อพระศาสดาเสด็จมาเสวยเสร็จแล้ว จึงทูลให้ทราบว่ามีภิกษุ 2 พวก มีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องที่อยู่ของพระเรวดีอย่างไรหนูกต้องพระศาสดาตรัสว่า

“อุบาสกา จะเป็นบ้านหรือเป็นป่าก็ตาม พระอรหันต์อยู่ที่ใด ที่นั่นน่ารื่นรมย์” ดังนี้ เป็นต้น

บุพกรรมของพระสัวลี

ต่อมาอีกวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงเรื่องพระสัวลีว่า เพราะเหตุไรพระเถระจึงอยู่ในท้องของมารดาตั้ง 7 ปี 7 เดือน และ 7 วัน เพราะกรรมอะไรจึงเคยตกรกและเพราะกรรมอะไรจึงเป็นผู้เลิศด้วยลาภ เลิศด้วยยศ

พระศาสดาตรัสเล่าบุพกรรมของพระสัวลี ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในอดีตกาลสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี พระสัวลีเป็นชายบ้านนอกคนหนึ่งได้ถวายนางผัว (น้ำผัวทั้งรวง) แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ไม่ยอมขายน้ำผัว แม้มีคนขอซื้อด้วยราคาพันกหาปณะด้วยอานิสงส์แห่งการถวายนางผัวนั้น พระสัวลีจึงเป็นผู้เลิศด้วยลาภยศ อนึ่ง ด้วยอานิสงส์แห่งทานนั้น เมื่อตายแล้วไปบังเกิดในเทวโลก สมัยต่อมาจุติจากเทวโลกเกิดเป็นรัชทายาทแห่งกรุงพาราณสี เมื่อได้ครองราชย์แล้ว ยกทัพไปล้อมนครไว้ เจ้าครองนครนั้นทำการป้องกันอย่างแข็งแรง ให้ชาวเมืองออกไปนำพื้น และน้ำเป็นต้น จากภายนอกพระนครทางประตูเล็ก จึงสามารถครองตนอยู่ได้ แม้ถูกข้าศึกล้อมอยู่ พระราชาลัมนครนั้นอยู่ถึง 7 ปี 7 เดือน และ 7 วัน พระราชชนนี จึงแนะนำว่าให้ปิดประตูเล็กเสีย พระราชาทรงปฏิบัติตาม เมื่อชาวเมืองออกไปภายนอกไม่ได้ จึงปลงพระชนม์พระราชบิดาของตนเสียในวันที่ 7 แล้วถวายนางสมบัติแก่พระราชานัน (พระสัวลีในอดีต)

ด้วยกรรมนี้ เมื่อสิ้นอายุแล้ว พระราชานันบังเกิดในนรกอเวจี เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จึงทรมาณอยู่ในท้องมารดาถึง 7 ปี 7 เดือน และนอนขวางช่องคลอดอยู่ 7 วัน เพราะปิดประตูเล็ก ขึ้นชื่อว่ากรรมอันบุคคลไม่ควรดูหมิ่น

อีกวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงเรื่องพระเรวัตเถระว่าเป็นผู้มีลาภ มีบุญ นำชมเชย สามารถสร้างที่พักแก่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์จำนวนมากได้ โดยลำพังตนเพียงผู้เดียว พระศาสดาเสด็จมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! บุตรของเรา ไม่มีบาป ไม่มีบุญ เพราะบาปและบุญเธอละไปแล้ว”
ดังนี้แล้วตรัสพระพุทธภาษิตในพราหมณวรรคว่า

“บุคคลใดในโลกนี้ละเครื่องข้อง 2 อย่าง คือบุญและบาปได้ เราเรียกบุคคลนั้นผู้ไม่โสภ ปราศจากกิเลส ดังธูลี ผู้หมดจดว่า เป็นพราหมณ์”

๕๑. พระธรรมซึ่งเราตรัสรู้แล้วนี้ลึกซึ้งยิ่งนัก ไม่เป็นวิสัยของตรรกศาสตร์ ความข้อนี้ พระพุทธองค์ตรัสไว้ ปรากฏในอายาจนสูตร¹ ทรงดำริมีตรัสรู้ใหม่ๆ ว่า “ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยของตรรกศาสตร์ (อตกกาจโร) ละเอียดย่อน แต่บัณฑิตพอรู้ได้” ทรงดำริต่อไปว่า “สัตว์ทั้งหลายยังมีอาลัย (คือกามคุณ) เป็น

(1) สังยุตตนิกาย 15/200/555

สิ่งไร้ نرمย์ ยินดีในอาลัย อันอาลัย (คือกามคุณ) ให้เกิดขึ้น สัตว์ผู้มีอาลัยอยู่เช่นนั้นย่อมเห็น
สิ่งนี้ได้ยาก สิ่งนี้คือ อิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท อนึ่ง สิ่งที่ได้เห็นได้ยาก คืออนิพพาน ที่จะเข้าไป
ระงับสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) ทั้งปวง บอกคือ อุปธิ (กิเลส) ทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหา สාරอก
ราคะและดับทุกข์

ในที่นี้ทรงแสดงสิ่งที่เห็นได้ยากอย่างยิ่ง 2 อย่างคือ อิทัปปัจจยตา หรือปฏิจจสมุป-
บาทและนิพพาน พระธรรมในระดับนี้แหละที่ไม่เป็นวิสัยของตรรกศาสตร์ เพราะตรรก เป็น
เรื่องของการหาเหตุผลธรรมดา เป็นการอนุมาน หรือคาดคะเน (inference) ไม่ใช่ประสบการณ์
ตรง แต่พระธรรมที่พระองค์ทรงบรรลุแล้วนั้น คิดเอาไม่ได้ รู้ได้ เห็นได้ ด้วยการลงมือปฏิบัติ
เท่านั้น

ในกาลามสูตร หรือเกสปุตตสูตร¹ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลามะว่า อย่ารับ
เชื่อโดยเหตุเพียงตรรก (मतทุกเหตุ) เพราะเหตุผลทางตรรกศาสตร์อาจผิดพลาดได้อาจไม่ตรง
กับความเป็นจริงก็ได้

ในอปัณณกชาดก² ได้กล่าวสุภาษิตที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องตรรกศาสตร์นี้เหมือนกัน
ว่า “คนพวกหนึ่งกล่าวฐานะที่ไม่ผิด นักตรรกทั้งหลายกล่าวฐานะที่สอง ผู้มีปัญญารู้ความจริง
ดังนี้แล้ว ฟังถือเอาเฉพาะสิ่งที่ไม่ผิด”

ขอนำคำบาลีในอปัณณกชาดกมาลงไว้ด้วยดังนี้

“อปญญกั จานเมเก ทุติยั อามุ ตถกิกกา
เอตทญญา ย เมธาวิ ตั คณเห ยทปญญกั”

เรื่องในอรรถชาดก (หนังสืออธิบายชาดก) เล่าประกอบไว้ว่าพ่อค้า 2 พวก ไปค้า
ขายทางไกลต่างเมือง ต้องข้ามทางกันดารและคงคิบ ระหว่างทางมีอันตรายมากวันหนึ่ง เมื่อ
พ่อค้าพวกแรกเดินทางรอนแรมมาหลายวันแล้ว เหน็ดเหนื่อยแล้วได้สวนทางกับคน ๆ หนึ่ง
แต่งกายอย่างชาวบ้านธรรมดา แต่เสื้อผ้าเปียกปอน ถี้อดอกบัวมาด้วยบอกพวกพ่อค้าเกวียน
ว่าข้างหน้าอีกไม่ไกลนักฝนตกหนัก มีน้ำกินน้ำใช้สะดวกสบายมีสระบัวที่น้ำใสสะอาด จัดสนิท
กินดี ดื่มอร่อย

พวกพ่อค้าเกวียนอนุมานว่า น่าจะเป็นจริงตามคำบอกเล่าเพราะเห็นคน ๆ นั้น
เปียกปอนและถี้อดอกบัวมาด้วย จึงเห็นว่าตนบรรทุกเกวียนมาหมดสิ้น ด้วยเห็นว่าทำให้
เกวียนหนัก เดินทางช้า

(1) อังคุตตรนิกาย 20/243/505

(2) อปัณณกชาดก 27/1/1

พ่อค้าเกวียนพวกที่ 2 เดินทางมาถึงตรงนั้นก็เจอคน ๆ คนเดียวกันนั้นอีก เขาบอกเหมือนที่บอกกับพ่อค้าพวกแรก แต่หัวหน้าพ่อค้าพวกหลังนี้มีปัญญา มีสติรอบคอบไม่เชื่ออะไรง่ายโดยการอนุมาน จึงไม่ยอมทิ้งน้ำ เดินทางต่อไป ไปพบศพของพ่อค้าพวกแรกนอนตายอยู่เกลื่อนกล่นเพราะอดน้ำ และเป็นอาหารของยักษิณีที่ปลอมมาหลอกลวง

ที่ว่าคนพวกหนึ่งกล่าวฐานะที่ไม่ผิด ก็กล่าวตามเป็นจริง หรือถือเอาตามที่เป็นจริง ส่วนนักตรรก กล่าวฐานะที่ 2 นั้นหมายความว่า นักตรรก กล่าวตามเหตุผลทางตรรกแต่อาจไม่ตรงตามความเป็นจริงก็ได้ เช่น “เมฆลอยลงต่ำแสดงว่าฝนจะตก หรือฟ้าร้องแสดงว่าฝนจะตก วันนี้เมฆลอยลงต่ำ หรือฟ้าร้อง เพราะฉะนั้นวันนี้ฝนจะตก” ซึ่งก็ไม่แน่เสมอไป ฝนอาจไม่ตกก็ได้